

MAŁGORZATA STRZELEC

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego
Wydział Pedagogiczno-Artystyczny

**Kult Świętego Rocha jako czynnik integrujący rodzinę
i społeczność lokalną
(na przykładzie parafii Mikstat w Południowej Wielkopolsce)**

*The Cult of Saint Roch as a Factor Helping to Integrate the Family and Local Community
(as Exemplified by the Parish of Mikstat, Province of Wielkopolska, Poland)*

Ostatnie dziesięciolecia XX wieku i początek XXI to okres dążenia do globalizacji w sferze politycznej, społecznej, kulturowej. To czas unifikacji wzorów kulturowych z jednej strony, z drugiej zaś, dyskusja nad potrzebą zachowania i przekazywania kolejnym pokoleniom tego co ważne i istotne dla całych społeczeństw, ale także wspólnot lokalnych. Sądzę, że w tym kontekście warto zatrzymać się nad fenomenem kultu świętego Rocha w parafii mikstackiej. Można zatem zapytać dlaczego właśnie Mikstat, cóż w nim takiego niezwykłego. Analizując historię kultu świętych, możemy zauważyć, że kult tego świętego patrona był bardzo rozpowszechniony w Polsce. Poświęcono mu wiele kościołów, kaplic, figur. W wielu kościołach, których nie jest on patronem znajdziemy obrazy z jego wizerunkiem. Odpowiadając na pytanie, dlaczego zatem Mikstat, w kontekście kultu świętego Rocha, skoro jest tak wiele miejsc, gdzie odbiera on cześć, należy zwrócić uwagę na niezwykłą żywotność kultu tego świętego w tej miejscowości. Ponadto w społeczności tej, uroczystości odpustowe ku czci świętego Rocha mają niespotykaną już w innych regionach kraju formę. Z okazji uroczystości odpustowych odbywa się tutaj błogosławieństwo, a posługując się terminologią społeczności lokalnej, poświęcenie zwierząt. Odbywa się tu ono nieprzerwanie od prawie trzech wieków. Zwyczaj ten przekazywany z pokolenia na pokolenie przetrwał, chociaż w wielu miejscach w Polsce został zapomniany, a jak pokazują wyniki badań w tej wspólnocie parafialnej ma szansę na kontynuację. Ponadto, co warto podkreślić zarówno postać świętego patrona, jak i reno-

wacja poświęconego mu kościoła, uroczystości odpustowe oraz przygotowania do nich stanowią ważny czynnik integrujący społeczność lokalną. W ramach przygotowań do uroczystości odpustowych podejmowanych jest szereg inicjatyw, w które członkowie społeczności lokalnej starają się włączyć na miarę swoich możliwości. Kult patrona świętego Rocha przyczynia się także do integracji poszczególnych rodzin. Liczny udział w uroczystościach odpustowych, zwłaszcza osób, które kiedyś tutaj mieszkaly, świadczy o potrzebie utrzymywania więzi z Małą Ojczyzną – Mikstatem i jej patronem świętym Rochem.

CHARAKTERYSTYKA MATERIAŁU BADAWCZEGO

Podstawę analizy stanowiły materiały zawarte w kronice parafialnej, teksty publikowane w czasopiśmie naukowych i regionalnych, obserwacja uczestnicząca, a także wyniki badań empirycznych przeprowadzonych wśród uczniów szkoły podstawowej i gimnazjum w Mikstacie. Mikstat, jedno z najmniejszych miast w Polsce położone jest w południowej Wielkopolsce. Mikstat ma swoją bogatą historię. Osobliwością, na którą warto zwrócić uwagę, oczywiście poza fenomenem kultu świętego Rocha, którym zajmę się znacznie szerzej w dalszej części artykułu, jest herb miasta. Składa się z dwóch lilii związanych żółtym paskiem. Usytuowane są one na czerwonym tle. Podobne lilie znajdują się w herbie Paryża, stąd Mikstat bywa nazywany „Małym Paryżem”. Początki miasta sięgają XIV wieku¹.

Największym jednak bogactwem miasta i powodem dumy jego mieszkańców jest kościół świętego Rocha i związany z nim kult świętego patrona. To właśnie odbywający się tutaj odpust i związane z nim błogosławieństwo zwierząt sprawia, że o Mikstacie sporo mówi się i pisze. Mieszkańcy zaś mają w swym świętym patronie swojego powiernika i orędownika, do którego przynoszą najtrudniejsze sprawy swoich rodzin, a także swej Małej Ojczyzny.

Badania dotyczące kultu św. Rocha zostały przeprowadzone w styczniu i lutym 2005 roku. Objęto nimi uczniów klas IV-VI szkoły podstawowej oraz uczniów klas I-III gimnazjum. W szkole podstawowej badaniami objęto 135 uczniów, w gimnazjum 145. Łącznie badaniami objęto 280 uczniów, którzy mieszkali na terenie parafii mikstackiej. W badaniach uczestniczyły 143 dziewczynki oraz 137 chłopców. Prawie wszystkie badane dzieci mieszkają od urodzenia w parafii mikstackiej. Wyjątek stanowią dwie osoby, chłopiec – uczeń klasy V szkoły podstawowej oraz dziewczynka uczęszczająca do III klasy gimnazjum. Osoby te przeprowadziły się do Mikstatu 3 lata temu.

¹ S. Nawrocki, *Powiat ostrzeszowski dawniej i dziś*, Poznań 1967, s. 26-27; także: R. Szczepaniak, *Mikstat herbu Gozdawa*, Kalisz – Gdańsk 2001. W opracowaniu tym można znaleźć szereg ciekawych informacji dotyczących historii Mikstatu.

Inspiracją do powtórnego przeprowadzenia badań był ważny dla społeczności lokalnej fakt ogłoszenia świętego Rocha niebieskim patronem miasta. Do wydarzenia tego powrócę w dalszej części tekstu. Tutaj dodam tylko, że w związku z tym podjętych zostało szereg działań mających na celu przybliżenie postaci świętego patrona. Kult świętego Rocha został wzbogacony o nowe elementy, które mają pomóc mieszkańcom w pogłębieniu ich wiary, ale mają stać się także okazją do integracji środowiska. Badaniami tymi objęto podobnie jak w przypadku pierwszych, uczniów klas IV-VI szkoły podstawowej oraz uczniów klas I-III gimnazjum. Łącznie badaniami objęto 240 uczniów, w tym 123 ze szkoły podstawowej i 117 z gimnazjum. W badaniach uczestniczyły 124 dziewczynki oraz 116 chłopców. Prawie wszystkie objęte badaniami dzieci od urodzenia mieszkają na terenie parafii mikstackiej.

POJĘCIE KULTU

Kult świętych patronów towarzyszy ludziom od wielu stuleci. Jest zjawiskiem powszechnym w polskim katolicyzmie. Pojęcie kultu jest wieloznaczne. Jak wskazuje E. Ciupak używane jest ono przynajmniej w trzech znaczeniach. Może być używane na określenie specjalnego rodzaju praktyk religijnych. Mówimy wówczas o kulcie maryjnym, kulcie świętych, kulcie obrazów czy relikwii. Może także oznaczać zachowanie religijne jednostek albo grup wyrażających się w przestrzeganiu postów, modlitwach, gestach religijnych. Pojęcie kultu używa się także w odniesieniu do dziedzin życia nie mających związku z religią². Zatem pojęcie kultu może odnosić się zarówno do sfery sacrum, jak i profanum. W czasach współczesnych coraz częściej odnosi się właśnie do sfery profanum. W środkach masowego przekazu, w reklamach wiele się mówi o kulcie młodości, urody, pieniądza.

Przedmiotem moich zainteresowań jest kult świętego patrona, a zatem odnośnie to pojęcie do sfery sacrum. Jak wskazuje H. Zimoń: *W Kościele katolickim kult odnosi się do Boga Trójjedynego i wyraża się, zgodnie z nauką Biblii, w indywidualnym i społecznym wypełnianiu jego woli ku chwale Bożej; centrum i pełnię kultu stanowi Jezus Chrystus, który nieustannie go dokonuje, zwłaszcza w liturgii; jako droga pogłębienia zjednoczenia ludzi z Bogiem oraz ukazywania tego zjednoczenia. Kult obejmuje również cześć oddawaną NMP, innym świętym oraz aniołom. Zakres treści i formy kultu określają normy dogmatyczne, moralne oraz przepisy prawa kanonicznego*³.

² E. Ciupak, *Kult religijny i jego społeczne podłoże. Studia nad katolicyzmem polskim*, Warszawa 1965, s. 26.

³ H. Zimoń, *Kult*, w: *Encyklopedia katolicka*, T. 10, Lublin 2004, s. 177.

Zatem formy kultu religijnego określane są przez przepisy kościelne, a niektóre z nich są ukształtowane przez tradycję, zawsze jednak powinny uwzględniać nauczanie Kościoła w tym zakresie.

Przyjmując więc, że kult to zinternalizowane wartości kultury religijnej wyrażające się w praktykach i zachowaniach. Wartości te przekazywane są w procesie socjalizacji i wychowania. I tutaj znajdujemy ważne wskazanie. Kult świętych nie może ograniczać się do praktyk religijnych. Stanowią one ważny i istotny, ale nie jedyny wyznacznik kultu. Nie mniej ważne są realizacja i praktykowanie w życiu codziennym cnót, które dla poszczególnych patronów były istotne i stanowiły o ich charyzmacie.

Na problem ten zwraca uwagę *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*. Możemy tam między innymi przeczytać: *Potrzebne jest właściwe przedstawienie osoby świętego. Zgodnie z duchem naszych czasów dotyczyć ono będzie nie tyle elementów legendarnych, którymi otoczone jest życie świętego, czy jego mocy cudotwórczej, ile raczej znaczenia jego osobowości chrześcijańskiej, głębi jego świętości i skuteczności ewangelicznego świadectwa, osobistego charyzmatu, którym wzbogacił on życie Kościoła*⁴.

Jak wynika ze wskazań *Dyrektorium* konieczne jest ciągle nowe odczytywanie charyzmatu świętych patronów. Takie nowe odczytywanie pozwala na poszerzenie i pogłębienie kultu, na przykład święty Roch jest patronem chroniącym między innymi od chorób zaraźliwych i morowego powietrza. W czasach współczesnych nie umieramy z powodu dżumy czy cholery. Czy to oznacza, że jego patronat stracił na swoim znaczeniu? Oczywiście, nie. Każdy wiek, każde pokolenie doświadcza swoistej dżumy. Zatem charyzmat św. Rocha wyrażający się w bezgranicznej służbie chorym, cierpiącym, pozostającym na marginesie życia społecznego pozostaje wciąż aktualny.

Można postawić sobie pytanie, dlaczego ludzie wybierają na patronów określonych świętych? Klasyfikację kultu świętych w Polsce przedstawił Stefan Czarnowski⁵. Wyróżnił trzy ich grupy. Pierwszą tworzą święci, których żywotność widoczna jest zarówno w nadawaniu im patronatu kościołom, jak i imion poszczególnym osobom. Do drugiej zaliczeni zostali święci mniej eksponowani w działalności kościelnej, ale za to zajmujący szczególne miejsce w kulcie ludowym, są oni „orędownikami” w różnych ludzkich sprawach, np. święty Roch chroniący od chorób, święty Florian strzegący od pożarów, święty Błażej, który

⁴ Kongregacja ds. kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań 2003, nr 231.

⁵ Por. S. Czarnowski, *Święty Patryk*, w: *Wybór pism socjologicznych*, Warszawa 1982, s. 218-224. Stefan Czarnowski wyróżnia ponadto pojęcie bohatera, którym często jest osoba święta oraz charakteryzuje poszczególne jego kategorie. Zob. także: E. Ciupak, *Kult religijny i jego społeczne podłoże. Studia nad katolicyzmem polskim*, Warszawa 1965, s. 54.

chronił przed chorobami gardła. Trzecią grupę stanowią święci i błogosławieni, którzy pod względem liturgicznym należą do kultu religijnego, np. święta Jolanta, Bronisław, Pięciu Braci Męczenników.

Wśród orędowników, którzy zajmowali szczególne miejsce w społecznościach lokalnych wymieniany jest święty Roch, zwłaszcza gdy Europę nawiedzały liczne epidemie. Taka jest też geneza kultu świętego Rocha w społeczności mikstackiej. I nad postacią tego świętego zatrzymajmy się nieco dłużej.

POSTAĆ ŚWIĘTEGO ROCHA

Kim był i dlaczego oddaje się mu cześć? Święty Roch urodził się w południowej Francji, w miejscowości Montpellier w 1295 roku w rodzinie magnackiej. Jego rodzicami byli Liberia i Jan. Jak podają hagiografowie małżonkowie przez długi czas nie mieli potomka. Za wstawiennictwem Maryi Panny uprosili sobie u Pana syna, przyszłego świętego. Jego narodzinom towarzyszył nadzwyczajny znak – miał na piersiach czerwone znamię w kształcie krzyża. Od najmłodszych lat prowadził ascetyczne życie. W jednym z opisów jego życia możemy przeczytać: *Roch przy piersiach matki okazał skłonność do umartwień, gdyż we środy i piątki raz tylko żądał pożywienia; od piątego roku życia tyle tylko jadł, ile było najkonieczniejsze do utrzymania życia, a w dwunastym wyrzekł się wszelkich uciech świata i cały oddał się wspieraniu ubogich i potrzebujących*⁶.

Tak więc już w wieku dwunastu lat odkrył swoje powołanie i całkowicie poświęcił się opiece nad chorymi i ubogimi. Stracił rodziców gdy miał dwadzieścia lat. Odziedziczył po nich wielką fortunę. Wzgardził dobrami tego świata, rozdał majątek biednym i udał się na pielgrzymkę do Rzymu. W miasteczku Acquapendente, które znalazło się na jego pielgrzymim szlaku wybuchła epidemia dżumy. Roch z niezwykłym oddaniem posługiwał ludziom chorym, pomagał potrzebującym. Bez reszty poświęcił się służbie bliźnim. Bóg obdarzył go łaską uzdrawiania. Jak podają hagiografowie uczyniony przez niego znak krzyża, dotknięcie ręki miało przywracać ludziom zdrowie. Posiadana przez niego moc uzdrawiania przysporzyła mu sławy. Jednak pełen pokory Roch opuszcza miasto i udaje się dalszą wędrówkę do Wiecznego Miasta. Po drodze zwiedza liczne kościoły, opiekuje się chorymi, pomaga biednym. Również w Rzymie zastaje epidemii dżumy. Sytuację tę odczytuje jako znak z niebios, wskazujący drogę jego ziemskiego powołania. Ponownie święty Roch z niezwykłym zaan-

⁶ *Encyklopedia kościelna podług teologicznej encyklopedji Wetzera i Weltego, z licznymi jej dopełnieniami przy współpracownictwie kilkunastu duchownych i świeckich*, Warszawa 1899, T. XXIII, s. 421.

gażowaniem i oddaniem posługuje ludziom chorym. Również w Rzymie Roch uzdrawia wiele osób. Po ustaniu zarazy udaje się w drogę powrotną do Francji. W Piacenza ponownie zastaje go zaraza. Posługując chorym, sam zaraził się dżumą. Zostaje wyrzucony z miasta. Jak piszą hagiografowie, Roch złożył Bogu dzięki za cierpienia i upokorzenia, których doznał prosząc Go jednocześnie, aby mu nie odmawiał pomocy. Bóg wysłuchał tej prośby i obok chatki, w której mieszkał wytrysło źródło czystej wody. Pożywienie przynosił mu codziennie, i to z woli Bożej, z pobliskiej miejscowości Piacenza pies⁷. W tym czasie w mieście wybucha epidemia i mimo że wcześniej jego mieszkańcy odmówili przyszedłemu świętemu jałmużny, udaje się on do miasta i znakiem krzyża uzdrawia wielu chorych. Po powrocie usłyszał głos z nieba: *Rochu, Rochu, wysłuchałem twej prośby i przywróciłem ci zdrowie; wróć do swej ojczyzny i oddaj się ćwiczeniom pokutnym, abys otrzymał miejsce w towarzystwie świętych*⁸.

Po powrocie do zdrowia wyrusza w drogę do Ojczyzny. W mieście Angera zostaje oskarżony o szpiegostwo, aresztowany i osadzony w więzieniu. W więzieniu spędza pięć lat. W tym czasie poddawany jest torturom. Nikomu nie przyznał się, kim jest. Poddawał się praktykom pokutnym: biczował, pościł, modlił. Umiera 16 sierpnia 1327 roku. Jak podają hagiografowie: *Stróż więzienny, uderzony światłem nadzwyczajnym otworzył drzwi więzienia, gdzie ujrzał ciało otoczone jasnością i tablicę z napisem: «Wszyscy ci, którzy w zarazie uciekać się będą do wstawiennictwa Rocha, uzdrowieni zostaną»*⁹.

Święty Roch został rozpoznany po czerwonym krzyżu na piersiach. Pochowano go w głównym kościele, a następnie jego ciało przeniesiono do świątyni wybudowanej na jego cześć. Kult świętego Rocha szybko upowszechnił się w całej Europie, zwłaszcza po przeniesieniu jego relikwii do Wenecji. Szczególne zasługi mieli w tym zakresie kupcy weneccy i franciszkanie.

Święty Roch jest patronem Montpellier, Parmy, Wenecji. Jest przede wszystkim patronem chroniącym od chorób zaraźliwych, ale z czasem także od innych chorób. W wielu krajach był opiekunem chroniącym od wścieklizny, w Dolnej Nadrenii składały mu wota kobiety ciężarne prosząc o udany poród, we Francji był patronem chroniącym od chorób stóp, a w Montpellier uważano go za orędownika w wypadku chorób zakaźnych, zwłaszcza grypy. W Akwizgranie czczony był jako patron chorób koni, a w Dolnej Nadrenii miał chronić przed zarazą świni. W Barcelonie, Luksemburgu i Francji święty Roch uchodził także za patrona piekarzy i cukierników. Patronował żeglarzom pływającym po Loarze, stolarzom w Bonn, ogrodnikom w Alzacji, kamieniarzom i brukarzom w Paryżu,

⁷ *Podręczna encyklopedia kościelna*, Warszawa, Lublin, Łódź 1914, T. XXXIII-XXXIV, s. 286.

⁸ *Encyklopedia kościelna...*, dz. cyt. s. 422.

⁹ Tamże.

Bordeaux i okolicach, a także kuśnierzom i chirurgom w różnych krajach Europy. Święty Roch sprawuje szczególną pieczę także nad aptekarzami, lekarzami, rolnikami, szpitalami, więźniami, wędrowcami i polskimi weterynarzami. Jest opiekunem zwierząt domowych¹⁰. Pierwsze ślady czci oddawanej świętemu Rochowi odnajdujemy pod koniec XIV wieku. Kult rozwija się pod koniec XV stulecia. Miejscami kultu świętego Rocha są w Europie przede wszystkim Montpellier we Francji, Bingen w Niemczech, Wenecja we Włoszech. Do Polski kult świętego Rocha dotarł bardzo wcześnie. Już prawdopodobnie w 1385 roku została wybudowana pierwsza kaplica ku czci tego świętego. W Wielkopolsce kult świętego Rocha rozwija się głównie w XVII i XVIII wieku, kiedy to tereny te nawiedzane są przez liczne epidemie. Miejscami szczególnego kultu świętego Rocha w Polsce są: Dobrzeń Wielki, Konopnica, Osiek Pomorski, Gronów Pomorski, Miłkowice Maćki, Jonkowo, Klewki, Białystok¹¹.

W ikonografii święty Roch przedstawiany jest jako młody pielgrzym lub żebrak w łachmanach. Jego nieodłącznym towarzyszem jest pies liżący mu rany lub biegnący obok niego. Przedstawienia świętego Rocha można podzielić na kilka konkretnych grup: 1 – ujęcia ukazujące samego świętego w stroju pielgrzyma, wspartego na lasce i prezentującego ranę; 2 – przedstawienie świętego Rocha, któremu towarzyszy anioł; 3 – przedstawienie z psem – opiekunem i żywicielem; 4 – przedstawienia kombinowane, w których pojawia się zarówno anioł, jak i pies¹². Można zauważyć pewną prawidłowość: w XV i XVI wieku najczęściej spotykamy postać samego świętego albo w towarzystwie anioła, w XVII i XVIII wieku głównym towarzyszem świętego Rocha staje się pies. Święty Roch czczony jest także w parafii mikstackiej. Kult tego świętego trwa tu prawie 300 lat. Kult świętego Rocha w Mikstacie jest nierozłącznie związany z kościołkiem znajdującym się na cmentarnym wzgórzu. Obecny kościółek został wybudowany prawdopodobnie w 1786 roku, wynika to z zapisu w kronice parafialnej. Możemy tam między innymi przeczytać: *W roku 1786 stanął nowo wybudowany kościół św. Rocha, na miejscu tym samym, na którym przeszły stojąc kilkadziesiąt lat, zwyczajnie częstokroć powietrza szumem, a cichym ręki wspomagający i ratujący uchyleniem został obalony. Stanął, mówię nowo wybudowany tenże kościół za złotych polskich sześćset, żyta wiertelki sześć, piwa beczek ośm, i za pomocą ludzi do pracy, udzielonych z miasta. Drzewo brane z boru Mixtackiego.*

¹⁰ Zob. J. Jagła, *Święty Roch pielgrzym uzdrawiający chory świat*, „Spotkania z Zabytkami” 2004 nr 7, s. 16.

¹¹ Przy opracowaniu życiorysu świętego Rocha korzystałam m.in.: W.A.I. Niewęgłowski, *Leksykon świętych*, Warszawa 1998, s. 133; H. Fros, F. Sowa, *Twoje imię, Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków 1995, s. 466-467; R. Cammilleri, *Wielka księga świętych patronów*, Kielce 2001, s. 22; V. Schaubert, H.M. Schindler, *Ilustrowany leksykon świętych*, Kielce 2002, s. 628-629.

¹² J. Jagła, *Święty Roch pielgrzym uzdrawiający chory świat*, „Spotkania z Zabytkami” 2004 nr 7, s. 16, 17.

*Przyciesi, czyli podwaliny z niw obywatelów tutajszych dębowe od nichże pozwolone*¹³.

Zatem – jak wynika z zapisu – poprzedni kościółek pw. Świętego Rocha uległ zniszczeniu na skutek niekorzystnych warunków atmosferycznych, ale i zaniedbań mieszkańców. Można zadać sobie pytanie, dlaczego ludzie zamieszkujący te ziemie przed wieloma stuleciami wybrali sobie na patrona świętego Rocha i na tym wzgórzu pobudowali kościół. Pisząc o historii miasta, wspominałam o licznych epidemiach nawiedzających te ziemie. W społeczności tej przekazywana jest legenda, według której sam święty Roch wybrał miejsce na wybudowanie kościółka. Przed wiekami: *W okresie nasilających się chorób zaraźliwych w Mikstacie pewien wieśniak jechał z chorą żoną do lekarza do Ostrzeszowa. Wyjeżdżając z miasteczka spojrzął w lewo w kierunku obecnego wzgórza cmentarnego. Na jego szczycie ujrzał postać św. Rocha i usłyszał głos: – Módlcie się, a za moją przyczyną odzyskacie zdrowie. Gospodarz wrócił do domu, a jego żona wyzdrowiała*¹⁴.

To jedna z wersji wydarzeń, które miały przyczynić się do wybudowania w tym miejscu świątyni. Ale są i inne. Kolejna głosiła, że w czasach gdy okoliczne miejscowości nawiedzane były przez epidemie, mieszkańcy Mikstatu trwali na modlitwie. Na wzgórzu ukazała się postać mężczyzny w czarnym kapeluszu z laską, który wykonał ręką znak krzyża świętego nad miastem. Od tego momentu zaraza podobno przestała nawiedzać te okolice. Na jednej ze starych sosen jeszcze w latach 70. wisiała mała kapliczka, upamiętniająca to wydarzenie.

Warto zwrócić uwagę na opis Mikstatu, który odnajdujemy w dziełach Oskara Kolberga, etnografa żyjącego w XIX wieku, który przez ponad 50 lat wędrował po kraju zbierając olbrzymi materiał dokumentujący życie, kulturę, oraz twórczość ludową. Zapisał on między innymi: *Mixtat, Mikstat ma piękny kościół; ożywione jarmarki na bydło. Niegdyś morowa zaraza całe spustoszyła miasto; zostało tylko siedm rodzin, które zawczasu w lasy się skryły, a które później znów miasto zaludniły. Liczba ta odpowiada dziś jeszcze istniejącym 7 głównym nazwiskom, które po kilka już i kilkanaście żyjących obejmuje rodzin. Owa zaraza objawiła się w postaci bladej, wychudłej kobiety, białem prześcieradłem okrytej. Chodziła od domu do domu i przez okno zapytywała się ludzi: śpią-li czy się modlą? – Jeżeli ich zastawała śpiących, wówczas mówiła: Spijcie, śpijcie, a więcej nie wstaniecie. Jeżeli zaś widziała że się modlą, wtenczas mówiąc, że do nich niema prawa, znikła po nauczającym napomnieniu i zostawiała ich przy życiu*¹⁵.

Zatem i O. Kolberg akcentuje fakt nawiedzania tych okolic przez zarazę, ale także podkreśla fakt istnienia w mieście pięknego kościoła.

¹³ Kronika parafialna zał. w 1893 r.

¹⁴ Podają za: Z. Żurawski, *Odpust w Mikstacie*, „Literatura Ludowa” 1982 nr 3, s. 45-46.

¹⁵ O. Kolberg, *W. Ks. Poznańskie*, Wrocław – Poznań 1963, cz. II, s. 135.

Z kolei B. Januskiewicz wskazuje, że z *ustnej tradycji dowiadujemy się, kult świętego Rocha pojawił się w czasie zarazy w roku 1764, która w okolicy dziesiątkowała ludzi i bydło. Podanie mówi, że na wzgórzu, gdzie dziś znajduje się drewniany kościółek, ukazała się dwom stróżom nocnym postać w dużym czarnym kapeluszu z kijem i psem. Uznano, że był to św. Roch. Od tej chwili zaczęto się do niego modlić i zaraza ustala*¹⁶.

W przekazach tych pojawia się postać mężczyzny w kapeluszu z laską pielgrzymią, a czasami także z psem wiernym towarzyszem. Takie przedstawienie świętego Rocha znajdujemy na obrazie w ołtarzu głównym drewnianego kościółka, który został pobudowany jako wotum za uratowanie od zarazy ludzi i zwierząt. Chociaż, co warto podkreślić obraz jest starszy niż sam kościółek. Datowany jest na rok 1707¹⁷. Zaś sam kościółek został pobudowany w 1786 roku. O genezie pobudowania kościoła pw. św. Rocha w Mikstacie i odbywających się tu uroczystościach odpustowych pisał na początku dwudziestego stulecia „Przewodnik Katolicki”. Możemy tam między innymi przeczytać: *Tenże pobudował na cmentarnym wzgórzu w roku 1790 na miejscu dawniejszego dzisiejszy kościółek św. Rocha patrona od zarazy i chorób. Był to rok w którym zaraźliwe choroby i zaraza panowała między inwentarzem, w Mikstacie i okolicy grasowały. Na podziękowanie św. Rochowi, iż odwrócił zarazę od miasta kiedy to dalsza okolica ciężką klęskę poniosła, wybudowano kościółek. Pamięć doznanego cudu tkwi do dziś głęboko w sercach mikstaczan; zachowuje się tutaj pobożny zwyczaj święcenia inwentarza w uroczystość św. Rocha, 16-go sierpnia. W dniu tym rano przed wotywą pędzą z miasta konie i krowy na wzgórze do lasku pod kościółkiem św. Rocha i kolejno przeprowadzają przed bramę (ogrodzenia), w której miejscowy proboszcz, stojąc z kropidłem w rękę, pokrapia każdą sztukę mimo idącą święconą wodą. We wigilię św. Rocha odprawiają się solenne nieszpory z wystawieniem Najświętszego Sakramentu; adoracya w czasie której klęczą kółka różańcowe, trwa przez całą noc*¹⁸.

Tyle zapiski historyczne. Jeśli spojrzymy na program odpustu odbywającego się obecnie, prawie nic się nie zmieniło. Tak jak przed laty parafianie przygotowując się do uroczystości odpustowych, uczestniczą w nowennie do św. Rocha. Uroczystości odpustowe odbywają się zawsze w dniu, w którym przypadają imieniny patrona. Nigdy, jak to ma miejsce w sąsiednich parafiach, odpust nie był przenoszony na niedzielę, mimo to gromadzi liczne rzesze pielgrzymów.

¹⁶ B. Januskiewicz, *Żywa tradycja święcenia zwierząt gospodarczych w Południowej Wielkopolsce*, „Lud” 1971, T. 55, s. 176.

¹⁷ Ks. A. Jacyniak, *Św. Roch w obrazie w Mikstacie*, „Moja Mała Ojczyzna. Mikstat” 2007, s. 4.

¹⁸ Na podstawie dodatku ilustrowanego, „Przewodnik Katolicki” 1913 nr 41. Na marginesie warto zaznaczyć, że z zapisu w kronice parafialnej wynika, iż obecny kościółek świętego Rocha został wybudowany w 1786 roku. Dodatek ten został umieszczony w kronice przez ks. Paschke w 1949 roku i przy roku jego wydania postawiony jest znak zapytania.

Osobliwością odpustu jest odbywające się święcenie zwierząt. Ma miejsce ono po mszy wotywniej odprawianej o godzinie 8.00. Przed kapłanem stojącym przy cmentarnej bramie przechodzi niepowtarzalna procesja składająca się z różnych zwierząt oraz ich opiekunów. O godzinie 11.00 odbywa się suma odpustowa. Uroczystość odpustową kończą nieszpory i procesja do mikstackiej fary.

W Polsce mamy ponad 60 kościołów pod wezwaniem św. Rocha. Tylko w nielicznych znany jest obrzęd poświęcenia zwierząt. Mikstackie uroczystości odpustowe zasługują na uwagę z jeszcze jednego względu. Stanowiły one i stanowią czynniki integrujący rodziny, a także społeczność parafialną. W czasach współczesnych, gdy człowiek ukierunkowany jest na konsumpcyjny styl życia, gdy coraz więcej ludzi dąży do tego, by coraz więcej mieć, mniej dbając o to, by „być”, ważne są takie uroczystości, które pozwalają na chwile refleksji. Uroczystości odpustowe od pokoleń gromadziły liczne rzesze ludzi związanych z Mikstatem, czy to przez fakt urodzenia, czy powiązanych rodzinnie. W wielu rodzinach znany był zwyczaj zapraszania bliskich na uroczystości odpustowe.

Jak już wspominałam, obecny kościół pw. świętego Rocha został pobudowany w 1786 roku jako wotum dziękczynne parafian za uratowanie ich od zarazy. W ołtarzu głównym znajduje się obraz świętego Rocha. Datowany on jest na 1707 rok. Powstał więc wcześniej niż obecny kościół. Można więc ostrożnie przyjąć, że pochodzi on ze świątyni, która wcześniej stała w tym miejscu i uległa zniszczeniu. Obraz przedstawia młodego mężczyznę w stroju pielgrzymim z laską. Na lewej nodze widoczna jest rana. Nogę tę podtrzymuje stojący anioł, z drugiej strony znajduje się pies, wierny towarzysz Świętego. Jest to zatem przedstawienie charakterystyczne dla tego okresu. W zwieńczeniu ołtarza znajduje się obraz św. Marii Magdaleny. Ołtarz pochodzi z końca XVIII wieku. Na mense ołtarza umieszczona jest data 1785. W kościele znajdują się ponadto dwa barokowo-klasykistyczne ołtarze. W jednym znajduje się obraz świętej Rozalii, w drugim Przemienienia Pańskiego. W kościele znajduje się zabytkowy chór i organy, pochodząca z XVIII wieku chrzcielnica, barokowy konfesjonał. Cennym zabytkiem jest drewniana figura świętego Rocha wykonana w połowie XIX wieku przez Pawła Brylińskiego. Na uwagę zasługuje obraz św. Izydora, a także płaskorzeźby polichromowane przedstawiające Trójcę Św., Adorację Maryi z Dzieciątkiem, św. Agatę, św. Jadwigę, św. Antoniego i św. Mikołaja¹⁹.

Kościół wpisany jest do rejestru zabytków. Od kilku lat przechodzi gruntowną renowację, dzięki której odzyskuje swój dawny blask.

Kościół pod wezwaniem świętego Rocha jest usytuowany na cmentarzu. Oprócz niego znajduje się kościół farny pod wezwaniem Świętej Trójcy. Jednak

¹⁹ M. Więcek, *Architektura i wnętrze kościoła św. Rocha*, „Mikstat-Moja Mała Ojczyzna” 2007, s. 7-8.

to właśnie uroczystości ku czci świętego Rocha gromadzą licznie parafian i pielgrzymów. W społeczności mikstackiej mówi się nieraz, „że mamy mały odpust w dużym kościele i duży odpust w małym kościele”. Niezwykła forma kultu świętego Rocha była inspiracją do realizacji badania w parafii mikstackiej. Interesowało mnie w nich zaangażowanie młodych parafian w przygotowanie uroczystości odpustowych, wiedza o patronie, udział respondentów w uroczystościach, motywy udziału w nich. Mając na uwadze rodzinny charakter uroczystości odpustowych, zapytałam swoich respondentów o udział w odpuście ich bliskich, a także osób mieszkających poza parafią. Zapytałam także respondentów o potrzebę przekazywania zwyczajów odpustowych kolejnym pokoleniom. Jest to pytanie ważne. W wielu społecznościach lokalnych przed laty z okazji imienin świętego Rocha odbywało się poświęcenie zwierząt. Obecnie w Polsce zwyczaj ten kultywowany jest w niewielu parafiach. To od młodego pokolenia będzie zależało, czy przetrwa on kolejne lata.

PATRONAT ŚWIĘTEGO ROCHA W OPINII RESPONDENTÓW

Każdy z nas ma swojego patrona, którego wybrali nam nasi rodzice. Coraz rzadziej przy wyborze imienia dla dziecka rodzice zastanawiają się nad zaletami, cnotami poszczególnych świętych, których imię wybierają. Często ulegają modzie nadając dziecku imiona bohaterów seriali filmowych. Patron powinien być dla człowieka wzorem. Mamy indywidualnie swoich patronów, mają ich przedstawiciele różnych zawodów, stanów. W opracowaniach hagiograficznych wymieniani są święci, do których możemy zwracać się w różnych sytuacjach życiowych.

Wyraz patron pochodzi z języka łac. i oznacza ojca. Według definicji *Leksykonu religii*²⁰ wyraz patron ma dwa znaczenia, po pierwsze: pierwotnie pojęciem tym określano osoby obejmujące opiekę nad chcącymi się ochrzcić poganami. W związku z tym, że powszechne stało się udzielanie chrztu dzieciom, zmianie uległa funkcja patrona określanego dzisiaj jako ojciec chrzestny. Po drugie: patronami są święci i aniołowie, opiekunowie poszczególnych kościołów, osób, stanów, zawodów, miast, krajów, wzywani przez wiernych jako pomocnicy i orędownicy. Dla nas istotne jest drugie znaczenie terminu patron.

Jak już wskazywałam zakres patronatu świętego Rocha w różnych krajach, zwłaszcza Europy, jest niezwykle zróżnicowany. Patronuje on przedstawicielom różnych zawodów, miastom, jest także tym, który chroni ludzi i zwierzęta przed chorobami, zwłaszcza przed morowym powietrzem.

²⁰ *Leksykon religii od A-Z*, Warszawa 1994, s. 275.

I właśnie jako opiekun chroniący ludzi i zwierzęta przed chorobami zaraźliwymi funkcjonuje od kilku wieków w parafii mikstackiej. A jak świętego Rocha postrzegają moi respondenci? Czy w czasach rozwoju medycyny, weterynarii, w dalszym ciągu tak jak ich przodkowie widzą w nim swojego orędownika? Poprosiłam respondentów, aby wskazali komu patronuje św. Roch.

Tabela 1. Znajomość patronatu świętego Rocha a płeć i typ szkoły respondentów

Św. Roch jest patronem:	Ogółem		Płeć				Typ szkoły			
			Dziewczynki		Chłopcy		Podstawowa		Gimnazjum	
	L-280	%	L-143	%	L-137	%	L-135	%	L-145	%
odpowiedź poprawna	226	80,7	113	79,0	113	82,5	97	71,9	129	88,9
odpowiedź błędna	15	5,4	9	6,3	6	4,4	12	8,9	3	2,1
brak odpowiedzi	39	13,9	21	14,7	18	13,1	26	19,2	13	9,0
Ogółem	280	100,0	143	100,0	137	100,0	135	100,0	145	100,0

Znaczna część respondentów, ponad 80% potrafiła poprawnie wskazać, komu patronuje święty Roch. Tylko nieliczni udzielili odpowiedzi błędnych. Wskazywali oni, że święty Roch jest patronem Mikstatu. Odpowiedź taka nie mogła być uznana za poprawną, gdyż formalnie dotąd patronat taki nie był jeszcze w roku 2005 ustanowiony. 13,9% respondentów nie udzieliło żadnej odpowiedzi. Należy tu jednak zaznaczyć, że w badanym środowisku święty Roch funkcjonuje przede wszystkim jako patron chroniący przed chorobami zakaźnymi, morowym powietrzem, a także jako opiekun zwierząt. Z pewnością jest to efekt odbywającego się święcenia zwierząt, głoszonych homilii, w czasie których ze względu na tradycję akcentuje się ten jego atrybut. O tym, że święty Roch jest patronem chroniącym od morowego powietrza, mówi pieśń śpiewana do tego świętego w dniach Nowenny przygotowującej do uroczystości odpustowych, w czasie samych uroczystości, a od niedawna także w czasie poniedziałkowych nabożeństw do świętego Rocha. Oto dwie z pięciu śpiewanych w mikstackiej wspólnocie zwrotki tej pieśni.

*Wielce kochany w Bogu Rochu święty,
Któryś dla zasług jest do nieba wzięty,
Uproś nam zdrowie u zagniewanego
Boga naszego.*

*Ponieważ Cię Bóg dał nam za patrona
Niechże nas zawsze strzeże twa obrona
Od morowego powietrza prosimy
Niech nie zginiemy²¹.*

Na marginesie warto zaznaczyć, że przez mikstaczan pieśń ta traktowana jest jako „ich” parafialna, co nie do końca jest zgodne z faktami²². Podobna sytuacja występuje zresztą w większości parafii, gdzie czczony jest święty Roch.

Płeć w niewielkim stopniu determinuje poziom znajomości patronatu świętego Rocha. Wśród udzielających poprawnej odpowiedzi nieco liczniej reprezentowani są chłopcy niż dziewczynki. Dziewczęta częściej niż chłopcy udzielały odpowiedzi błędnych, albo nie udzielały żadnej.

Znacznie większe zróżnicowanie w analizowanej kwestii wprowadziła zmienna typ szkoły. Uczniowie gimnazjum wykazali się lepszą wiedzą o patronacie świętego Rocha niż ich młodszy koledzy ze szkoły podstawowej. Różnica wynosiła 17,0%. Wśród tych, którzy nie udzielili żadnej odpowiedzi znalazł się co piąty uczeń szkoły podstawowej oraz co jedenasty z gimnazjum. Lepsze rozeznanie uczniów gimnazjum w kwestii patronatu świętego Rocha może być efektem kształcenia regionalnego podejmowanego na lekcjach języka polskiego i historii, w trakcie którego przekazywana jest wiedza dotycząca historii najbliższego regionu, w tym także kultu świętego Rocha. Kult ten stanowi przecież nieodłączny element kultury społeczności lokalnej przekazywanej z pokolenia na pokolenie.

Jak już nadmieniałam część dzieci i młodzieży objętych badaniami w 2005 roku wskazała, że święty Roch jest patronem Mikstatu. W tym czasie patronat taki nie był jeszcze formalnie ustanowiony, chociaż trzeba podkreślić, że funkcjonował on w świadomości wielu mieszkańców tej społeczności. Święty Roch postrzegany był nie tylko jako patron kościółka na cmentarnym wzgórzu, ale także jako patron miasta.

Wychodząc niejako naprzeciw oczekiwaniom parafian, na początku 2007 roku ks. proboszcz Krzysztof Ordziniak podjął starania o oficjalne ustanowienie świętego Rocha patronem miasta. Wystąpił do Rady Miejskiej o podjęcie stosownej decyzji. Rada Miejska po konsultacji z Samorządem Mieszkańców przyjęła jednogłośnie Uchwałę ustanawiającą świętego Rocha patronem miasta. Decyzja ta spotkała się z akceptacją całej społeczności lokalnej. Na uwagę zasługuje szybki przebieg całej procedury. Ponadto, co warto podkreślić, starania nad ustano-

²¹ Dodatek II i III do *Śpiewnika Kościelnego z melodyjami*, Kraków 1853, s. 1005-1006.

²² Pieśń ta została wydrukowana między innymi w: *Modlitwa do Ś. Rocha, patrona od powietrza*, Poznań 1842; także w: *Nabożeństwo na uproszenie zachowania od zaraźliwych chorób oraz uwagi jak się zachować podczas epidemii*, Warszawa 1892, s. 23.

wieniem patronatu świętego Rocha spowodowały, że Rada Miejska potrafiła stać ponad wszelkimi podziałami i dzielącymi ją w różnych sytuacjach konfliktami. Czyżbyśmy kolejny raz byli świadkami, iż postać świętego patrona integruje wokół pozytywnych działań także tych, którzy zostali wybrani przez społeczność lokalną?

Dekret ustanawiający patronat świętego Rocha został odczytany w czasie uroczystości odpustowych w 2007 roku. Na mocy dekretu biskupa kaliskiego z dnia 16 sierpnia 2007 roku święty Roch został ustanowiony niebieskim patronem miasta. W dekreście możemy między innymi przeczytać: *Jako Biskup Diecezji, na terenie której znajduje się miasto Mikstat, [...] zatwierdzam wybór dokonany przez wymienione wyżej Instytucje oraz Osoby i ustanawiam świętego Rocha Patronem niebieskim miasta Mikstat. Dniem obchodu patrona będzie święto św. Rocha, przypadające każdego roku 16 sierpnia. Niech święty patron Roch doznaje jeszcze większej czci, niech swoim wstawiennictwem u Boga wyjednywa mieszkańcom Mikstatu hojne łaski i ich integruje, niech promuje Miasto, w którym zasłynął doroczną uroczystością odpustową, złączoną od dawna z obrzędem błogosławieństwa zwierząt²³.*

A zatem i w dekrecie ustanawiającym świętego Rocha patronem miasta znalazło się stwierdzenie akcentujące jego integrującą rolę. Dzień 16 sierpnia jest świętem Patrona, ale jest także świętem miasta. Zewnętrzną oznaką tego święta jest dekorowanie domów flagą Mikstatu. Trudno w tym dniu znaleźć dom, na którym brakowałoby symbolu miasta. Do miast, którym patronuje święty Roch od 2007 roku należy także Mała Ojczyzna – Mikstat.

Wcześniej w społeczności tej akcentowana była opieka świętego Rocha nad zwierzętami. Rzecz zrozumiała, w kontekście odbywającego się tu z okazji odpustu poświęcenia (błogosławieństwa) zwierząt. Warto więc zobaczyć, czy ogłoszenie patronatu świętego Rocha wprowadziło zmiany w świadomości dzieci i młodzieży.

Badania pokazały, że w dalszym ciągu młodzi mikstaczenie postrzegają świętego Rocha jako patrona zwierząt. Takiej odpowiedzi udzieliła ponad połowa respondentów (52,1%). Co warto podkreślić, 47,5% wskazało, że patronuje on Mikstatowi. Okazuje się zatem, że chociaż formalnie patronat ten został ustanowiony stosunkowo niedawno, zapisał się w świadomości badanych. Ponadto respondenci określając patronat świętego Rocha, wskazywali na chorych (17,9%), ochronę przed zarazą (9,2%), kościółek (6,7%), weterynarzy (2,9%). Zatem zdecydowana większość respondentów potrafiła prawidłowo określić patronat świę-

²³ Stanisław Napierała, Biskup Kaliski, *Święty Roch Patron miasta Mikstat*, Kalisz, 16 sierpnia 2007 roku L.dz. 1179/2007/B. Dokument został udostępniony przez proboszcza Parafii Mikstat ks. Krzysztofa Ordzińskiego.

tęgo Rocha. Zaledwie 5,4% respondentów udzieliło odpowiedzi błędnej bądź nie udzieliło żadnej. Wśród odpowiedzi błędnych pojawiły się następujące stwierdzenia: święty Roch to patron Miasta i Gminy Mikstat oraz Gminy Mikstat.

Warto zaakcentować pewne przesunięcia w postrzeganiu patronatu świętego Rocha w porównywanym badaniach. W badaniach z 2005 roku respondenci akcentowali przede wszystkim, iż święty Roch jest patronem chroniącym przed morowym powietrzem, a także opiekunem zwierząt.

Aktualne badania pokazują, że w dalszym ciągu ważną pozostaje dla respondentów opieka patrona nad zwierzętami, ale także nad miastem. Warte zauważenia jest jeszcze jedna kategoria odpowiedzi: chorzy.

Płeć różnicowała wypowiedzi respondentów. I tak dziewczęta częściej niż chłopcy wskazywały, iż święty Roch patronuje: zwierzętom (63,7% i 39,7%), chorym (23,4% i 12,1%). Chłopcy z kolei częściej niż dziewczęta akcentowali fakt patronatu świętego Rocha nad Mikstatem (53,4% i 41,9%). Wśród udzielających odpowiedzi błędnych spotykamy wyłącznie chłopców.

Typ szkoły wprowadził także pewne zróżnicowanie w zakresie znajomości patronatu świętego Rocha. Uczniowie gimnazjum częściej niż ich młodsi koledzy wskazywali na patronat świętego Rocha nad Mikstatem (53,0% i 42,3%). Z kolei uczniowie ze szkoły podstawowej akcentowali patronat świętego Rocha nad zwierzętami (56,1% i 47,9%) i chorymi (24,4% i 11,1%). Wśród tych, którzy udzielili odpowiedzi błędnych liczniej reprezentowani są uczniowie ze szkoły podstawowej niż gimnazjum (8,9% i 1,7%).

Badania przeprowadzone w 2009 roku pokazują ponadto, że respondenci mają znacznie szersze spojrzenie na istotę patronatu świętego Rocha. Ważne jest także dostrzeżenie ludzi chorych jako tych, którym patronuje święty Roch. Święty Roch przecież właśnie służbie i pomocy tym ludziom poświęcił się bezgranicznie. W związku z tym, poza oczywistym akcentem na patronat świętego Rocha nad miastem, pojawił się nowy wymiar jego kultu w naszej społeczności. Być może jest to efekt ubiegłorocznego spotkania ludzi chorych z okazji uroczystości odpustowych. W scenariuszu ubiegłorocznych uroczystości odpustowych także i oni mieli swój wyjątkowy dzień. Dzień chorych na stałe został wpisany w scenariusz uroczystości odpustowych. Każdego roku w niedzielę poprzedzającą uroczystości odpustowe przed obrazem swego patrona przybywają ludzie chorzy i starsi z całej parafii.

Szersze spojrzenie na patronat świętego Rocha uwidacznia się także w prośbach i podziękowaniach składanych z okazji nowenny. Pokazują one, że postrzegamy świętego Rocha jako tego, do którego możemy się zwrócić i prosić o wstawiennictwo i pomoc we wszystkich sprawach życia codziennego.

ŚWIĘTY ROCH JAKO ORĘDOWNIK MŁODEGO POKOLENIA

Święci patroni, jak wskazuje J. S. Bystron uznawani są jako *wiekszy i lepsi od innych, nade wszystko mający większe możliwości działania lub też wypraszenia czegoś u Boga, ale poza tym jako ludzie, do których można się zwracać z prośbą, z ofiarą, których można sobie pozyskać i nawet w całkiem ziemskich czynnościach zapewnić sobie ich pomoc. Święci tworzą jakieś wyższe ponadludzkie społeczeństwo, mające ustaloną hierarchię i określony zakres działania, z którymi można się jednak komunikować, w każdej sytuacji życiowej można było liczyć na pomoc któregoś ze świętych*²⁴.

Środkiem komunikacji ze świętymi jest modlitwa. Istnieje zbiór modlitw do określonych świętych, w tym także do świętego Rocha. Uroczystości odpustowe w parafii poprzedza nowenna do świętego Rocha. Jest to jedna z form duchowego przygotowania do odpustu parafialnego. Zobaczymy, czy młodzi parafianie mikstaccy znają modlitwy do świętego Rocha. Poprosiłam badanych, aby wskazali, jakie znają modlitwy do świętego Rocha.

Tabela 2. Deklaracja znajomości modlitw do świętego Rocha a płeć i typ szkoły badanych

Znajomość modlitw do świętego Rocha:	Ogółem		Płeć				Typ szkoły			
			Dziewczynki		Chłopcy		Podstawowa		Gimnazjum	
	L-280	%	L-143	%	L-137	%	L-135	%	L-145	%
nowenna do św. Rocha	32	11,4	19	13,3	13	9,5	10	7,4	22	15,2
pieśń do św. Rocha	21	7,5	13	9,1	8	5,8	5	3,7	21	14,5
litania do św. Rocha	8	2,9	3	2,1	5	3,6	5	3,7	3	2,1
inne	13	4,6	4	2,8	9	6,6	8	5,9	5	3,4
nie znam	48	17,1	21	14,7	27	19,7	31	23,7	17	11,7
brak odpowiedzi	169	60,4	88	61,5	81	59,1	76	56,3	93	64,1

Znajomość modlitw do świętego Rocha kształtuje się w badanym środowisku na niskim poziomie. Niewiele ponad 11% respondentów wskazuje na znajomość nowenny do świętego Rocha. Z wypowiedzi badanych wynika, że zaledwie co dwunasty zna pieśń do świętego Rocha. Niecałe 3% respondentów wskazało, że zna nowennę do świętego Rocha. Wymowna jest liczba tych, którzy nie udzielili żadnej odpowiedzi. Część badanych wskazała, że prosząc o wstawiennictwo świętego Rocha, odmawia powszechnie znane modlitwy, np. Ojciec nasz, Zdrowaś Maryjo.

²⁴ J.S. Bystron, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce*, Warszawa 1976, t. 1, s. 305.

Przytoczone liczby są wymowne. Na marginesie warto jednak dla usprawiedliwienia dodać, iż nowenna do świętego Rocha została wydana w 1938 roku²⁵. W okresie późniejszym rozprowadzana była jedynie kserokopia tego wydania. Prawie nieznaną wśród parafian jest litania do świętego Rocha, która pozwala poznać koleje życia i cnoty naszego patrona.

Wśród wskazujących na znajomość nowenny i pieśni do świętego Rocha liczniej reprezentowane były dziewczynki niż chłopcy. Można przyjąć, że są one gorliwsze, bardziej zainteresowane oddawaniem czci świętemu Rochowi.

Większe zróżnicowanie wprowadził typ szkoły. Nieco lepszą znajomością wykazali się uczniowie gimnazjum niż szkoły podstawowej. I tak na znajomość nowenny do świętego Rocha wskazało 15,2% uczniów gimnazjum i 7,4% uczniów szkoły podstawowej. Pieśń do świętego Rocha zna ponad 14% gimnazjalistów i blisko 4% uczniów szkoły podstawowej. Tylko w przypadku znajomości litanii do świętego Rocha liczniej reprezentowani są uczniowie szkoły podstawowej niż gimnazjum. Zatem znajomość modlitw do świętego Rocha kształtuje się na niskim poziomie.

UDZIAŁ W PRZYGOTOWANIACH ODPUSTOWYCH

Jak wynika z materiałów źródłowych, odpust parafialny poprzedzany był dawniej gruntownym sprzątnięciem domów i obejść. W opisach sprzed lat można przeczytać: *Już na miesiąc przed wypadającym 16 sierpnia odpustem w Mikstacie rozpoczynają się intensywne prace porządkowe: malowanie mieszkań, okien, fasad domów, szczególnie przy głównej ulicy. Przed mającą się odbyć uroczystością mieszkańcy Mikstatu sporządzają listę gości – osób zaprzyjaźnionych lub spokrewnionych z poszczególnymi rodzinami lub jej członkami, zaproszeni chętnie na ogół korzystają z okazji uczestnictwa w święcie, które ma widowiskowy charakter. Po dokonaniu porządków w mieszkaniu odbywa się porządkowanie obejść gospodarczych. Ostatnią czynnością przedodpustową jest czyszczenie koni, bydła, owiec i innych zwierząt. Podczas odpustu odbywa się bowiem ich święcenie*²⁶.

Przytoczona wypowiedź oraz rozmowy ze starszymi parafianami wskazują, że przed laty w przygotowania do uroczystości odpustowych angażowały się całe rodziny. Każdy członek rodziny w miarę swoich sił i możliwości, w zależności od wieku, posiadanych sił i umiejętności starał się włączyć w przygotowania odpustowe. Kobiety zajmowały się pracami w domach, przygotowaniem uroczy-

²⁵ *Zbiór modlitw do świętego Rocha*, w tym także nowennę i litanie zawiera niewielka książeczka wydana w Poznaniu w 1938 r. nakładem Komitetu Budowy Kościoła św. Rocha.

²⁶ Z. Żurawski, *Odpust w Mikstacie*, „Literatura Ludowa” 1982 nr 3, s. 46-47.

stego obiadu, zaś mężczyźni wykonywali prace porządkowe wokół domów i związane z przygotowaniem zwierząt do święcenia. Mieszkańcy parafii dbali nie tylko o odnowienie swoich domostw i obejść gospodarskich. W okresie poprzedzającym uroczystości odpustowe społeczność parafialną integrowała troska o odpowiednie przygotowanie kościółka oraz otaczającego go cmentarza. Tradycyjnie już od wielu lat prace porządkowe i dekoracyjne w kościółku podejmowane są przez mieszkańców Komorowa. Natomiast wszyscy mieszkańcy parafii mający groby swoich bliskich na cmentarzu dbają o porządek wokół nich. Na większości grobów pojawiają się w czasie odpustu gladiole. Nie oznacza to jednak, że miks-taccy parafianie zapominają o stronie duchowej przygotowań odpustowych. Jak już wspominałam, uroczystości odpustowe rozpoczynają się w przeddzień procesją z Najświętszym Sakramentem z kościoła farnego na wzgórze cmentarne do kościółka świętego Rocha. Trwa tam całonocna adoracja. Formą przygotowania duchowego do odpustu jest odprawiana nowenna do świętego Rocha.

O godzinie 24.00 odprawiana jest pasterka. Dzieci mają więc wiele różnych możliwości udziału w przygotowaniach do odpustu. Warto zobaczyć, czy dla młodego pokolenia, tak jak dla ich przodków odpust jest dniem wyjątkowym, do którego się przygotowują w jakiś specyficzny sposób. W związku z tym, zapytałam respondentów, w jaki sposób przygotowują się do odpustu. Zobaczymy, czy dla młodych parafian ważne są tylko przygotowania domowe, czy włączają się oni także w prace wokół kościółka i na cmentarzu?

Tabela 3. Deklarowane formy udziału w przygotowaniach odpustowych a płeć i typ szkoły respondentów

Do odpustu św. Rocha przygotowuję się:	Ogółem		Płeć				Typ szkoły			
			Dziewczynki		Chłopcy		Podstawowa		Gimnazjum	
	L-280	%	L-143	%	L-137	%	L-135	%	L-145	%
przystępuję do spowiedzi	179	63,9	94	65,7	89	65,0	79	58,5	100	69,8
uczestniczę w procesji do kościółka św. Rocha	140	50,0	80	55,9	60	43,8	65	48,1	75	51,7
pomagam w sprzątaniu cmentarza	111	39,6	58	40,6	53	38,7	50	37,0	61	42,1
uczestniczę w nowennie	79	28,2	42	29,4	37	27,0	35	25,9	44	30,3
uczestniczę w adoracji Najśw. Sakramentu	60	21,4	32	22,4	28	20,4	26	19,3	34	23,4
uczestniczę w pasterce maryjnej	53	18,9	24	16,8	29	21,2	16	11,9	37	25,5
nie przygotowuję się	16	5,7	5	3,5	11	8,0	4	3,0	12	8,3

Okazało się, że respondenci przywiązują duże znaczenie do przygotowań odpustowych. I tak blisko 64% respondentów zadeklarowało przystępowanie do spowiedzi. Połowa badanych uczestniczy w procesji z kościoła farnego do kościółka świętego Rocha. Blisko 40% respondentów zadeklarowało udział w pracach porządkowych na cmentarzu oraz pomoc w pracach domowych, w tym także udział w przygotowaniu zwierząt do święcenia. Oto kilka wypowiedzi respondentów: *myjemy zwierzątka, mama robi placek, babcia gotuje obiad* (A.35.Ch.P); *Robimy porządki na cmentarzu i w domu. Przygotowujemy obiad. Przygotowujemy zwierzątka do święcenia* (A.184.D.G.); *Sprzątamy groby na cmentarzu, szykujemy posiłek na przyjazd rodziny, idziemy do spowiedzi, aby potem przyjąć komunię św.* (A.202.D.G.).

Zgodnie z wieloletnią tradycją formą duchowego przygotowania parafian do odpustu jest nowenna do świętego Rocha. Udział w niej zadeklarował co trzeci respondent. Odprawiana ona jest w kościółku. Co warto podkreślić, z inicjatywy ks. proboszcza Krzysztofa Ordziniaka nowenna ta została wzbogacona o nowy element. Do przygotowanej skrzyneczki parafianie wkładali kartki z podziękowaniami i prośbami, które za wstawiennictwem świętego Rocha były zanoszone do Boga. Ponadto codziennie w intencji składanych podziękowań i prośb sprawowana była Msza święta. Inicjatywa ta spotkała się z akceptacją i zainteresowaniem parafian. Świadczyły o tym licznie zgłaszane intencje. Tutaj warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden ważny aspekt nowenny. Wydawało się, że w naszej mikstackiej wspólnotie parafialnej święty Roch czczony jest przede wszystkim jako opiekun zwierząt, chroniący je przed chorobami. W intencjach składanych przez parafian jawi nam się nieco inny obraz, który być może pozwoli wzbogacić formy kultu świętego Rocha. Okazało się bowiem, że w intencjach pojawiały się problemy, z którymi poszczególni członkowie wspólnoty spotykają się w codziennym życiu. Trzeba jednak podkreślić, że najczęściej pojawiały się prośby o zdrowie. Tylko w dwóch przypadkach proszono o opiekę nad inwentarzem. Wynika to zapewne z faktu, że coraz mniej mieszkańców parafii utrzymuje się z pracy na roli. Złożone przez parafian intencje, ale także ich udział w poświęceniu zwierząt pozwalają wnioskować, że spojrzenie na patronat świętego Rocha uległo znacznemu rozszerzeniu. Patrzymy na świętego Rocha jako na tego, który chroni zwierzęta, ale także tego, który ma moc wypraszenia zdrowia ludziom i może wstawiać się za nami w różnych sytuacjach życiowych. W ubiegłym roku w ramach nowenny rozważane były poszczególne etapy życia świętego patrona, w tym wezwania z Litanii do świętego Rocha. Co warto podkreślić w ostatnich latach na nowennie gromadzą się coraz liczniejsze rzesze wiernych. W nocnej adoracji miało uczestniczyć prawie 22% badanych. Okazało się, że część dzieci (co piąte) brało udział w pasterce maryjnej. Jak już podkreślałam, jest to element, który stosunkowo niedawno pojawił się w programie uroczystości odpustowych. Zyskał on aprobatę wielu parafian, w tym także dzieci. Pojawił się on w scena-

riuszu uroczystości odpustowych stosunkowo niedawno, bo w 1987 roku. Jej inicjatorem był ówczesny proboszcz ks. Kazimierz Mądry. W ten sposób święty Roch zaczął odbierać szczególną cześć wraz z rozpoczęciem dnia swoich imienin. Ta Msza święta odprawiana jest zawsze przez kapłanów pochodzących z tej parafii. W pewnym sensie przychodzą oni na to wzgórze oddać cześć świętemu Rochowi jako reprezentanci tych, którzy związani są z tą wspólnotą i czują w dalszym ciągu więź z tradycją. Można doszukiwać się jeszcze jednego wymiaru symbolicznego tej Mszy świętej. Wokół kościółka znajduje się cmentarz. Przystrójone gladiolami groby, palące się znicze, są symbolem niezwyklej wspólnoty tych, którzy kiedyś oddawali cześć św. Rochowi z tymi, którzy czynią to dziś. To w pewnym sensie spotkanie pokoleń, hołd składany tym, dzięki którym ta tradycja przetrwała do dziś. To właśnie dzięki tym osobom, nad mogiłami których staje w tę wyjątkową noc wielu parafian, trwa nadal piękna tradycja uroczystości odpustowych ku czci św. Rocha. Jak wskazuje S. Kowalik „to właśnie groby ojców wiążą nas najsilniej z ziemią, na której wyrastaliśmy”²⁷. W Mikstacie te mogiły znajdują się wokół kościółka św. Rocha, który zawsze jednoczył tę wspólnotę. Zaledwie co dwudziesty badany nie przygotowuje się w żaden sposób do uroczystości odpustowych. Na uwagę zasługuje fakt, iż respondenci podkreślają aspekt wspólnotowy przygotowań odpustowych. Wskazują, że w prace porządkowe w domu, a także w przygotowanie posiłków zaangażowani są wszyscy domownicy. Dla każdego znajdzie się w tym okresie odpowiednie zadanie do wykonania. Właściwy podział obowiązków pozwala potem na wspólne świętowanie.

Płeć nie wprowadziła istotnego zróżnicowania w analizowanej kwestii. Jedynie wśród tych, którzy zadeklarowali udział w procesji z kościoła farnego do kościółka świętego Rocha liczniej reprezentowane były dziewczynki niż chłopcy (różnica 12,1%). Wśród tych, którzy nie przygotowują się do odpustu było więcej chłopców niż dziewcząt. W przypadku pozostałych form udział dziewcząt i chłopców był niemal identyczny.

Typ szkoły nie wprowadził także większego zróżnicowania. Widoczne jest ono tylko w przypadku deklaracji udziału w pasterce. Częściej mieli w niej uczestniczyć uczniowie gimnazjum niż szkoły podstawowej.

Z przytoczonych danych wynika, że respondenci dbają o stronę duchową przygotowań odpustowych. Można więc przypuszczać, że będą brali aktywny udział w uroczystościach w dniu odpustu.

²⁷ S. Kowalik, *Spoleczność lokalna a kultura regionalna*, w: *Edukacja regionalna*, red. A.W. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska, Warszawa 2006, s. 29.

UDZIAŁ W UROCZYSTOŚCIACH ODPUSTOWYCH

W życiu każdej wspólnoty parafialnej dzień imienin patrona kościoła jest dniem wyjątkowym. Jest świętem wspólnoty lokalnej. Jak wskazuje R. Caillois: *W istocie święto uważane jest za właściwy okres panowania sacrum, Dzień świąteczny [...] to przede wszystkim czas poświęcony temu, co boskie; nie wolno pracować, trzeba odpoczywać, weselić się, chwalić Boga*²⁸.

Uroczystości odpustowe poza scenariuszem liturgicznym, który zgodny jest z wykładnią kościelną, zawierają często wiele elementów specyficznych dla danej społeczności lokalnej. Takie specyficzne elementy odnaleźć można w sposobie świętowania uroczystości odpustowej w parafii mikstackiej położonej w diecezji kaliskiej. Zanim jednak wskażę specyfikę odpustu ku czci świętego Rocha w Mikstacie warto przybliżyć samo znaczenie pojęcia odpust. Pojęcie odpust posiada dwa znaczenia: dogmatyczne i liturgiczne. W znaczeniu dogmatycznym odpust jest nierozdzielnie związany z sakramentem pokuty i oznacza darowanie kary. W sensie liturgicznym odpustem nazywana jest uroczystość ku czci patrona kościoła, przypadająca w dniu jego imienia²⁹.

Przedmiotem moich zainteresowań jest odpust rozumiany jako uroczystość imienin patrona kościoła, na którą składają się zarówno aspekty sakralne, jak i zwyczajowe tego parafialnego święta. Pragnę zwrócić uwagę na pewne elementy, które w niezmiennej formie trwają od wielu lat, ale także pokazać pewne elementy nowe, które przyczyniają się do głębszego przeżywania i lepszego zrozumienia sensu kultu świętego Rocha w tej wspólnocie.

Zapytałam dzieci, czy uczestniczą w uroczystościach odpustowych ku czci świętego Rocha. Poprosiłam także, aby wskazały w jaki sposób?

Prawie wszyscy respondenci brali udział w uroczystościach odpustowych (98,9%). W uroczystościach nie uczestniczą tylko 3 osoby, są to chłopcy, jeden jest uczniem szkoły podstawowej, dwóch gimnazjum. Z deklaracji dzieci wynika, że 2/3 idzie obejrzeć święcenie zwierząt, blisko 1/3 prowadzi swoje zwierzęta na świecenie. Liczny jest także udział dzieci we Mszy świętej. Udział w rannej mszy wotywniej, po której odbywa się święcenie zadeklarowało prawie 3/5 badanych, dalsze 30% uczestniczy w sumie odpustowej. Po mszach świętych prawie 57% respondentów udaje się na „budy”. Niewielu badanych uczestniczyło natomiast w popołudniowej Mszy świętej i nieszpórach, po których odbywa się procesja, w której Najświętszy Sakrament przenoszony jest z powrotem do kościoła farnego.

²⁸ R. Caillois, *Żywioł i ład*, Warszawa 1973, s. 124.

²⁹ Zob. D. Światała-Trybek, *Święto i zabawa. Odpusty parafialne na Górnym Śląsku*, Wrocław 2000, s. 9.

Tabela 4. Deklaracja udziału w uroczystościach odpustowych a płeć i typ szkoły respondentów

Deklaracja udziału w uroczystościach	Ogółem		Płeć				Typ szkoły			
			Dziewczynki		Chłopcy		Podstawowa		Gimnazjum	
	L-280	%	L-143	%	L-137	%	L-135	%	L-145	%
nie uczestniczę	3	1,1	0	0,0	3	2,2	2	1,5	1	0,7
uczestniczę w jaki sposób?	277	98,9	143	100,0	134	97,8	133	98,5	144	99,3
idę obejrzeć święcenie zwierząt	186	67,1	97	67,8	89	66,4	88	66,2	98	68,1
idę na budy	157	56,7	85	59,4	72	53,7	63	47,4	93	65,3
uczestniczę we mszy świętej porannej	155	56,0	78	54,5	77	57,5	71	53,4	84	58,3
prowadzę zwierzęta na święcenie	89	32,1	55	38,5	34	44,2	51	38,3	38	26,4
uczestniczę w sumie	81	29,2	46	32,2	35	26,1	35	26,3	46	31,9
uczestniczę w nieszpórach	12	4,3	5	3,5	7	5,2	5	3,8	7	4,9
inne	6	2,2	5	3,5	1	0,7	5	3,8	1	0,7

Procenty nie sumują się do 100,0 gdyż respondenci wskazywali więcej niż jedną odpowiedź.

Zmienna płci nie wprowadziła istotnego zróżnicowania jeśli chodzi o deklaracje udziału w uroczystościach odpustowych. Niewielką różnicę można dostrzec w przypadku osób udających się na budy. Częściej udają się tam dziewczęta niż chłopcy, one także liczniej uczestniczą w sumie odpustowej.

Pewne zróżnicowanie wprowadził natomiast typ szkoły. I tak, co ciekawe, na budy udają się częściej gimnazjaliści niż uczniowie szkoły podstawowej (różnica 17,9%). Oni także częściej uczestniczą w sumie odpustowej. Z kolei wśród osób prowadzących zwierzęta na święcenie liczniej reprezentowani są uczniowie szkoły podstawowej niż gimnazjum (różnica 11,9%).

Jak już podkreślałam, tym co wyróżnia odpust ku czci świętego Rocha w Mikstacie od innych odpustów ku czci tego świętego w Polsce jest mający prawie 300 lat obrzęd poświęcenia zwierząt. Obrzęd poświęcenia zwierząt miał zapewnić opiekę świętego Rocha nad zwierzętami, które w tamtym okresie stanowiły niejednokrotnie jedyne źródło utrzymania dla całych rodzin. Zwyczaj święcenia zwierząt znany był w Polsce już znacznie wcześniej. J. S. Bystron opisując dzieje obyczajów w Polsce w XVI i XVII wieku, napisał między inny-

mi: *W dzień św. Rocha, patrona od wszelkiej choroby i zarazy (16 sierpnia), rozniecano nowy ogień, i to starymi sposobami, przez tarcie dwóch kawałków drewna, zapalano wielkie ognisko i przepędzano przez nie bydło, aby je uchronić od zarazy*³⁰. Można przypuszczać, że zwyczaj poświęcenia zwierząt jest zmodyfikowaną formą obrzędu, który opisuje J. S. Bystron. Wskazują na to także opracowania O. Kolberga, który opisując zwyczaje w różnych regionach Polski, w tym między innymi na Mazowszu, napisał: *Święty Roch jest opiekunem cierpiących i patronem od wszelkiej choroby, a osobliwie od zarazy morowej. Czczony był zawsze u nas, jako w kraju tylokrotnie plagą złego powietrza dotkniętym [...]. Dziś kiedy już ta zaraza między ludem nie grasuje i tylko bydłęca się pojawia, lud wiejski zwykł prowadzić w ten dzień bydło swoje przed kościół i tam je kapłan błogosławi. Kalendarz warsz. Strąbskiego na rok 1854 mówi, iż po wielu wsiach w dniu tym proboszczowie błogosławią inwentarskie gromady przy wypędzaniu bydła na paszę. Dawniej palono ciernie, i po roznieceniu ognia bydło przezeń przepędzano*³¹. Zatem, jak wynika z relacji O. Kolberga, obrzęd poświęcenia w wielu parafiach zaczął zanikać już pod koniec XIX stulecia. Kiedyś szczególnie popularny był na Mazowszu i Podlasiu. Na początku lat 90. XX wieku w Skansenie Muzeum Rolnictwa im. ks. K. Kluka w Ciechanowcu podjęto próby odtworzenia zwyczaju święcenia zwierząt.

W ramach „VI Podlaskiego Święta Chleba” – 13.08.2006 zostało zorganizowane święcenie zwierząt. Scenariusz uroczystości przedstawiał się następująco: *Święcenie zwierząt – godz. 13:30. Na środku wygonu ustawiony jest drewniany stół (z chatupy z Zarąb). Stół przykryty białym obrusem. Na stole stoi krucyfiks, kropielnica ze święconą wodą i kropidło z borowiny. Do nagłośnienia jeden mikrofon bezprzewodowy.*

Na skraju wygonu, od strony dworku myśliwskiego stoi kubik przykryty białym obrusem a na nim figura św. Rocha. Przed mikrofonem stoi w komży i stule ks. Proboszcz [...] W odległości ok. 7 m od stołu-oltarza płonie wydzielające dym ognisko z jałowca. Osoba prowadząca [...] odczytuje tekst: „Św. Roch-patron od zarazy – ikonografia przedstawia go jako żebraka w łachmanach, z laską podłużną w ręku, z psem wylizującym mu rany lub biegnącym obok. W Polsce modlono się do niego, jako do patrona, który strzeże ludzi i bydło od zarazy. W XIX w. w wielu regionach Mazowsza występował zwyczaj gromadzenia bydła przed kościołem, by je kapłan pobłogosławił dla uproszenia sobie za wstawiennictwem św. Rocha zdrowia dla bydła. Czasami przepędzano bydło przez ogień, aby nie chorowało. Obrzęd rozpoczynał się 16 sierpnia bardzo wczesnym rankiem. Ludność wsi ubrana odświętnie wypędzała bydło na tzw. wygon, czyli pastwisko za wsią.

³⁰ J.S. Bystron, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce wiek XVI-XVIII*, Warszawa. 1976, t. 2, s. 68.

³¹ O. Kolberg, *Mazowsze. Dzieła wszystkie*, Wrocław-Poznań 1963, t. 24, s. 187.

Poświęcenie zwierząt w dniu św. Rocha

O godzinie 6:00 rano wychodziła z kościoła procesja z księdzem niosąc krzyż, chorągwie, obrazy, śpiewając przy tym litanie. Na wygonie rozpalano duże ognisko z jałowca. Ciekawym zwyczajem było niegdyś rozpalanie ogniska za pomocą tarcia o siebie dwóch kawałków drewna – sposób niecenia ognia we wszystkich kulturach pierwotnych. Obok ogniska zwanego „żywym ogniem” – od wspomnianego sposobu niecenia – ustawiana była duża beczka ze św. wodą. Po przyjeździe procesji na pastwisko ksiądz odmawia modlitwy a gospodarze przepędzają inwentarz przez ognisko i unoszący się dym. Zwierzęta przechodzą w ustalonej kolejności – najpierw owce, następnie krowy i na końcu konie (kóz, psów i drobiu nie święcono). W trakcie przechodzenia zwierząt przez ognisko czy dym ksiądz kropi je św. wodą. Po zakończeniu obrzędu procesja wraca do kościoła gdzie odbywa się nabożeństwo. We wsiach gdzie nie było wspólnych wygonów procesja przechodziła koło kościoła i św. zwierząt odbywało się przed kościołem. W przypadku naszej uroczystości nie będzie beczki ze św. wodą a ksiądz proboszcz wykorzysta kropielnicę i kropidło. Kropidło na naszą uroczystość zostało zrobione z borowiny. Zwierzęta będą przeprowadzane w następującej kolejności (tu odstępujemy od dawnego zwyczaju) ptactwo to jest kury, gęsi, kaczki i domowe papugi oraz zwierzęta – najpierw psy i koty, później kozy, owce, krowy i na końcu konie ze źrebakami”. Ks. proboszcz [...] odmawia modlitwę. Po modlitwie przeganiane są i przeprowadzane zwierzęta i ptaki w odstępach między jedną a drugą grupą w następującej kolejności: kurę i koguta przenoszą [...], kaczkę lub gęś niesie [...], papugi przenoszą widzowie i goście imprezy, psy przeprowa-

dzają widzowie i goście imprezy, kozy przeganiają [...], owce przeganiają [...], krowy prowadzą [...], konie przeprowadzają kuce muzealne [...] oraz właściciel³². Należy jednak podkreślić, że w Ciechanowcu obrzęd poświęcenia zwierząt ma charakter zorganizowanego według zrekonstruowanego scenariusza pokaz. A zatem trudno w tym przypadku mówić o ciągłości tradycji.

W Mikstacie odbywa się od prawie 300 lat. W przeszłości na święcenie prowadzono głównie krowy i konie. Jak przed wiekami odbywa się ono po Mszy świętej wotywniej odprawianej o godzinie 8.00. Tak jak przed laty, jak wynika z materiałów źródłowych, przed stojącym przy cmentarnej bramie kapłanem przechodzi niezwykła procesja składająca się z różnych zwierząt oraz ich opiekunów. Sam obrzęd poświęcenia jest elementem stałym, niezmiennym uroczystości odpustowych. Zmieniają się tylko jego uczestnicy. Dawniej na święcenie gospodarze przyprowadzali przede wszystkim konie, krowy, owce, kozy, czasami świnię. Były to zatem zwierzęta, które pomagały człowiekowi w pracach polowych, albo stanowiły dla niego źródło pożywienia. Jak wskazuje B. Januskiewicz: *W r. 1969 przypędzono pod kościółek około 60 krów, 40 koni, 6 owiec i 2 psy. W roku następnym było natomiast około 80 krów, 45 koni i 15 owiec. [...] Sam obrzęd święcenia odbywa się według ściśle ustalonego porządku. Najpierw występują jeźdźcy na koniach, następnie konie zaprzężone do powózek, potem pędzi się krowy, a na samym końcu jadą wozy, na których załadowane są owce. Wiek osób, które przyprowadzają inwentarz, waha się w granicach 15-70 lat. Starzy gospodarze przyprowadzają najczęściej bydło i owce, młodzież natomiast chętnie dosiada konia. Dodać trzeba, że udział czynny mają głównie przedstawiciele płci męskiej³³.*

Zatem, jak wynika z przytoczonego opisu, rzadko wśród zwierząt przyprowadzanych na święcenie spotkać można było psa, wiernego towarzysza św. Rocha, dominował inwentarz. Motywem przyprowadzania zwierząt była silna wiara parafian w opiekę nad ludźmi i zwierzętami.

A jak wygląda dziś obrzęd poświęcenia zwierząt? Tak jak przed laty kapłan stoi obok bramy cmentarza na specjalnie przygotowanym podwyższeniu i odmawia modlitwę: *Boże, hojny Dawco wszelkich darów, Ty dałeś ludziom zwierzęta, aby im służyły pomocą w pracy i w zaspokajaniu życiowych potrzeb. Za wstawiennictwem świętego Rocha pokornie Cię prosimy, aby te zwierzęta, konieczne dla podtrzymania życia ludzkiego, dobrze służyły naszym potrzebom. Przez Chrystusa Pana naszego. Amen³⁴.*

³² Scenariusz został udostępniony przez Pana Antoniego Mosiewicza, kierownika działu etnograficznego.

³³ B. Januskiewicz, *Żywa tradycja święcenia zwierząt gospodarczych w Południowej Wielkopolsce*, „Lud” 1971, T. LV, s. 176-177.

³⁴ *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, t. 1, Katowice 1994, s. 314. W wydaniu tym znajdziemy także propozycje innych modlitw, które można wykorzystać w czasie obrzędu.

Następnie kapłan (w ostatnich latach najczęściej jest to ks. biskup) kropi wodą święconą przechodząc przed nim zwierzęta oraz ich właścicieli. W okolicy coraz mniej gospodarstw zajmuje się hodowlą zwierząt. Coraz rzadziej w tej przedziwnej procesji zobaczyć można krowy, kozy, owce, czyli zwierzęta, które przed laty przyprowadzano na święcenie. Jest natomiast sporo koni. Nie są to jednak najczęściej konie, które służą do prac polowych. Większość z nich wykorzystywana jest do celów rekreacyjnych i rehabilitacyjnych. Służą więc człowiekowi. Pomagają mu w pracach polowych, ale także pomagają w regeneracji sił, a często także w powrocie do zdrowia.

Jak wynika z relacji B. Januszkiewicza na obrzęd błogosławieństwa (poświęcenia) przyprowadzali kiedyś zwierzęta przede wszystkim mężczyźni. Obserwując uroczystości odpustowe w czasach współczesnych, nie dostrzegamy już takiej prawidłowości. Na poświęcenie przyprowadzają bądź przynoszą swe zwierzęta przedstawiciele obu płci. Uczestniczą w nim ze swoimi zwierzętami nie tylko dorośli, ale przede wszystkim dzieci i młodzież. W ostatnich latach na święceniu zaczęły pojawiać się także inne zwierzęta, zwłaszcza te, które dzieci hodują w domach. Należy zaznaczyć, że na święcenie przyprowadzają swoje zwierzęta nie tylko mieszkańcy parafii mikstackiej, ale także goście z różnych stron kraju, którzy przyjeżdżają tutaj ze swoimi ulubieńcami, aby prosić świętego Rocha o opiekę.

Zobaczmy więc, z jakimi zwierzętami udają się dzieci obecnie na obrzęd błogosławieństwa (poświęcenie).

Spośród respondentów, którzy zadeklarowali udział w obrzędzie poświęcenia zwierząt 3/4 udaje się z psem. Wspominałam, że pies według tradycji był wiernym towarzyszem wędrowek świętego Rocha, a w czasie choroby pomagał mu. Informuje o tym jedna ze zwrotek wspomianej już pieśni do św. Rocha. Oto jej słowa:

*Tak Cię Bóg swoją łaską opatrywał,
Że nawet sam pies Tobie usługiwał
I chleb przynosił, posiłkowi
Twemu Tobie samemu.*

Ponadto 2/5 respondentów zadeklarowało udział w święceniu ze swoimi kotami. Znacznie mniej dzieci uczestniczy w obrzędzie poświęcenia ze swoimi królikami, są to w większości miniatutki hodowane przez dzieci w domu. Jak wskazują zapiski w kronikach, dawniej świecono przede wszystkim te zwierzęta, które pomagały gospodarzom w pracach na roli i zapewniały środki finansowe na utrzymanie rodziny. Były to głównie krowy i konie. W czasach współczesnych coraz rzadziej konie wykorzystywane są do prac polowych. Służą człowiekowi głównie w celach rekreacyjnych. Należy jednak podkreślić, że zaledwie co dzie-

Tabela 5. Zwierzęta, z którymi respondenci uczestniczą w obrzędzie poświęcenia a płeć i typ szkoły badanych

W obrzędzie poświęcenia:	Ogółem		Płeć				Typ szkoły			
			Dziewczynki		Chłopcy		Podstawowa		Gimnazjum	
	L-280	%	L-143	%	L-137	%	L-135	%	L-145	%
uczestnicząc	125	44,6	65	45,5	60	43,8	67	49,6	58	40,0
z psem	94	75,2	51	78,5	43	71,7	47	70,1	47	81,0
z kotem	50	40,0	29	44,6	21	35,0	27	40,3	23	39,7
z królikiem	20	16,0	10	15,4	10	16,7	14	20,9	6	10,3
z koniem	12	9,6	4	6,2	8	13,3	9	13,4	3	5,2
z chomikiem	8	6,4	7	10,8	1	1,7	5	7,5	3	5,2
z żółwiem	8	6,4	2	3,1	6	10,0	5	7,5	3	5,2
z gołębiami	7	5,6	4	6,2	3	5,0	4	6,0	3	5,2
z krową	7	5,6	2	3,1	5	8,3	4	6,0	3	5,2
z rybkami	5	4,0	1	1,5	4	6,7	1	1,5	4	6,9
ze świnką morską	3	2,4	2	3,1	1	1,7	3	4,5	0	0,0
nie uczestnicząc	155	55,4	79	55,2	77	56,2	68	50,4	87	60,0

siąte dziecko udające się na święcenie prowadziło tam konia, a co dwudzieste krowę. Ponadto na święceniu można obejrzeć: chomiki, żółwie, rybki, pawie, świnki morskie, papugi, świnki wietnamskie, kucyki.

Dziewczeta częściej niż chłopcy zanoszą na święcenie koty i chomiki. Wśród prowadzących konie i krowy liczniej reprezentowani są chłopcy niż dziewczęta.

Typ szkoły nie wprowadził tutaj większego zróżnicowania. Tylko z królikami, koźmi, świnkami morskimi udają się częściej na święcenie uczniowie szkoły podstawowej niż gimnazjum.

Zobaczymy jeszcze, jakimi motywami kierują się dzieci uczestniczące w obrzędzie poświęcenia zwierząt. W czasach kiedy żył święty Roch, a także wtedy, gdy wybudowano na wzgórzu cmentarnym kościółek św. Rocha panowały różne epidemie. Udawano się więc na wzgórze, aby prosić świętego Rocha o opiekę nad inwentarzem, a także ochronę ludzi przed chorobami. A jak jest dziś? Czy udział w obrzędzie poświęcenia wynika z chęci pokazania swoich zwierząt, z tradycji, czy też młodymi parafianami mikstackimi kierują inne motywy.

Tabela 6. Deklaracja i motywy prowadzenia zwierząt na święcenie a płeć i typ szkoły respondentów

Prowadzisz zwierzęta na święcenie	Ogółem		Płeć				Typ szkoły			
			Dziewczęta		Chłopcy		Podstawowa		Gimnazjum	
	L-280	%	L-143	%	L-137	%	L-135	%	L-145	%
TAK dlaczego?	134	47,9	65	45,5	69	50,4	72	53,3	62	42,8
żeby były zdrowe	47	35,1	26	40,0	21	30,4	25	34,7	22	35,5
chcę, żeby były poświęcone	33	24,6	18	27,7	15	21,7	22	30,6	11	17,7
taka jest tradycja	13	9,7	8	12,3	5	7,2	6	8,3	7	11,3
aby św. Roch je chronił	12	9,0	8	12,3	4	5,8	2	2,8	10	16,1
żeby długo żyły	10	7,5	1	1,5	9	13,0	7	9,7	3	4,8
lubię z nimi chodzić	7	5,2	4	6,2	3	4,3	6	8,3	1	1,6
mogę zobaczyć zwierzęta	2	1,5	1	1,5	1	1,4	2	2,8	0	0,0
nie wiem	2	1,5	8	12,3	4	5,8	2	2,8	0	0,0
inne	5	3,7	1	1,5	4	5,8	3	4,2	2	3,2
brak uzasadnienia	15	11,2	3	4,6	12	17,4	2	2,8	13	21,0
NIE dlaczego?	146	52,1	78	54,5	68	49,6	63	46,7	83	57,2
nie mam zwierząt	40	27,4	20	25,6	20	29,4	16	25,4	24	28,9
mam za daleko	18	12,3	9	11,5	9	13,2	5	7,9	13	15,7
są agresywne	11	7,5	8	10,3	3	4,4	2	3,2	9	10,8
nie miałem okazji	7	4,8	5	6,4	2	2,9	6	9,5	1	1,2
boję się, że uciekną	7	4,8	5	6,4	2	2,9	3	4,8	4	4,8
nikt z przodków nie prowadził	6	4,1	4	5,1	2	2,9	2	3,2	4	4,8
nie mam ich jak zanieść	4	2,7	1	1,3	3	4,4	2	3,2	2	2,4
mam za dużo zwierząt	3	2,1	1	1,3	2	2,9	3	4,8	0	0,0
inne	5	3,4	4	5,1	2	2,9	2	3,2	1	1,2
brak uzasadnienia	45	30,8	22	28,2	23	33,8	20	31,7	25	30,1

Okazuje się, że najczęściej wymienianym motywem jest chęć zapewnienia im opieki świętego Rocha. Dzieci chcą, aby ich zwierzęta były zdrowe i wierzą, że udział w obrzędzie pozwoli im to zdrowie zachować (35,1%). Co czwarty respondent, który uczestniczy w święceniu zwierząt stwierdził, że chce, aby jego zwierzęta zostały poświęcone. Dla co dziesiątego badanego istotną okazała się tradycja. Pozostałe motywy, takie jak: „lubię chodzić z moimi zwierzętami”, „chcę, żeby długo żyły”, „mogę zobaczyć inne zwierzęta” pojawiały się w wypowiedziach respondentów znacznie rzadziej.

Dziewczęta częściej niż chłopcy udając się na święcenie zwierząt, kierowały się dążeniem do zapewnienia swoim zwierzątkom opieki świętego Rocha. To również dla nich tradycja odgrywa większe znaczenie. Znamienne, że wśród tych, którzy nie potrafili uzasadnić swojego udziału było zdecydowanie więcej chłopców niż dziewcząt. W przypadku pozostałych motywów różnice nie były tak istotne.

Uczniowie gimnazjum rzadziej niż ich młodsi koledzy wyrażali opinię, że chcą, aby ich zwierzątka były poświęcone. Gimnazjaliści z kolei częściej niż uczniowie szkoły podstawowej udając się na święcenie ze swoimi zwierzątkami, chcieli im zapewnić opiekę świętego Rocha.

Udział w obrzędzie poświęcenia zwierząt nie powinien pozostawać bez wpływu na nasz stosunek do zwierząt i to nie tylko w dniu imienin patrona, ale w życiu codziennym. Jak pisał L. Stomma przed laty *powściągliwość w bicu bydła motywowana była właśnie ich „świętorochowym poświęceniem”*. *Sacrum łagodzi obyczaje*³⁵.

Należy mieć zatem nadzieję, że i w czasach współczesnych udział w obrzędzie błogosławieństwa (poświęcenia) będzie przyczyniał się do kształtowania właściwego stosunku człowieka do zwierząt.

Z kultem związany jest ruch pielgrzymkowy. Także na odpust świętego Rocha przybywali i przybywają pielgrzymi, którzy u świętego Rocha chcą wyprosić sobie potrzebne łaski. Jak wynika z zapisu w kronice parafialnej przed laty przybywało więcej niż obecnie pielgrzymek zorganizowanych. W 1951 roku zapisano: *Zwykle, zanim zakazano przyjmować pielgrzymki, o godz. 10-tej było witanie pielgrzymek a o 11-tej wymarsz od Fary wszystkich pielgrzymek do kościółka – i tamże suma. Pielgrzymki przychodziły (np. w r. 1946) z Grabowa (b. liczna), z Przedborowa, ze Siedlikowa, z Chynowej, Strzyżewa i Kotłowa (oprócz tego mniejsze grupy pielgrzymów z Ostrzeszowa, Doruchowa, Bukownicy, Chlewa itd.)*³⁶.

Także i obecnie z okazji odpustu świętego Rocha przybywają pielgrzymi z Kotłowa, Chynowy, Grabowa. Nie są już oni jednak witani w kościele farnym,

³⁵ L. Stomma, *Antropologia kultury wsi polskiej XIX w.*, Warszawa 1986, s. 222.

³⁶ *Kronika parafialna* założona 16 sierpnia 1893 roku, zapis z 1951 roku.

ale przy bramie cmentarnej. Przybyła nam w ostatnich latach nowa grupa pielgrzymów, którzy przybywają z różnych stron kraju. To lekarze weterynarii ze swoim krajowym duszpasterzem o. dr. Jerzym Brusilo. Święty Roch patronuje miastu, ale jest także patronem polskich lekarzy weterynarzy. Spośród wielu miejsc w Polsce, w których oddawana jest cześć świętemu Rochowi to właśnie niewielki kościół na Mikstackim Wzgórzu wybrali sobie lekarze – weterynarze na miejsce pielgrzymki.

Jeżeli popatrzymy na opisy uroczystości ku czci świętego Rocha sprzed wielu lat i te, które mamy okazję obserwować współcześnie, możemy za J. Bursztą powtórzyć: *Zdumiewające, jak pamięć ludzka potrafi zachować i wiernie transmitować przez pokolenia treści i formy folkloru*³⁷. Dodajmy do tego stwierdzenia, że w przypadku analizowanego tu kultu świętego Rocha nie tylko mamy do czynienia z przekazem dotyczącym folkloru. Tu chodzi także o przekaz elementów kultury religijnej. Wielokrotnie w środowisku można spotkać się ze stwierdzeniem, że w kulcie św. Rocha dominuje folklor. Zrealizowane wśród młodych mikstaczan badania oraz obserwacja zaangażowania parafian w uroczystości odpustowe zaprzeczają tym opiniom. Oczywiście wielu parafian angażuje się w przygotowanie zewnętrznej oprawy uroczystości odpustowych. Chcą bowiem jak najgodniej i najlepiej przygotować swoje najbliższe otoczenie na ten wyjątkowy dla wspólnoty dzień w roku. A. Zadrożyńska pisze: *Doroczne święta miały i mają dokładnie wyznaczone terminy. Wtedy to następuje kreacja świątecznej przestrzeni i zaczynają obowiązywać specyficzne reguły, odmienne od rzeczywistości życia ludzi*³⁸.

Nie oznacza to jednak, że zapominają o przygotowaniach duchowych. Świadczy o tym liczny udział w nowennie, a także bardzo liczny udział w mszach świętych w dzień imienin Patrona. Czas odpustu jest w tej społeczności czasem świętowania, stąd mieszkańcy starają się, aby był to dla nich dzień wolny od pracy. Jest to dla społeczności lokalnej święto ich patrona, a więc także ich święto.

RODZINNY CHARAKTER UROCZYSTOŚCI ODPUSTOWYCH

Uroczystości odpustowe w parafii mikstackiej mają podwójny wymiar: religijno-kultowy związany z udziałem w procesji, adoracji, Mszy świętej, a także poświęceniu zwierząt. Nie mniej ważny dla społeczności parafialnej jest jednak ten drugi wymiar: rodzinny. Uroczystości odpustowe są bowiem nie tylko świę-

³⁷ J. Burszta, *Chłopskie źródła kultury*, Warszawa 1985, s. 92-93.

³⁸ A. Zadrożyńska, *Powtarzać czas początku*, Warszawa 1985, s. 33-34.

tem patrona kościoła, ale także świętem każdej rodziny. W uroczystościach starają się brać udział całe rodziny, obowiązki dzielone są w taki sposób, aby każdy mógł w nich uczestniczyć. Czy dla współczesnych rodzin żyjących w parafii mikstackiej odpust jest w dalszym ciągu uroczystością w której uczestniczą?

Zapytałam moich respondentów: Kto z ich bliskich uczestniczy w uroczystościach odpustowych. Jak pamiętamy, wśród respondentów tylko pojedyncze osoby nie brały w nich udziału.

Tabela 7. Osoby bliskie biorące udział w uroczystościach odpustowych a płeć i typ szkoły respondentów

Osoby bliskie uczestniczące w odpuscie:	Ogółem		Płeć				Typ szkoły			
			Dziewczynki		Chłopcy		Podstawowa		Gimnazjum	
	L-280	%	L-143	%	L-137	%	L-135	%	L-145	%
mama	242	86,4	122	85,3	119	86,9	119	88,1	122	84,1
tata	235	83,9	116	81,1	119	86,9	113	83,7	122	84,1
ciocia	185	66,1	97	67,8	88	64,2	82	60,7	103	71,0
brat	171	61,1	89	62,2	82	59,9	82	60,7	75	51,7
wujek	169	60,4	84	58,7	85	62,0	73	54,1	96	66,2
babcia	163	77,6	76	151,0	87	63,5	75	55,6	88	60,7
siostra	157	74,8	83	58,0	74	54,0	82	60,7	75	51,7
dziadek	79	28,2	30	21,0	49	35,8	35	25,9	44	30,3
kuzynostwo	14	5,0	9	6,3	5	3,6	8	5,9	6	4,1

Okazało się, że ponad 4/5 badanych wskazało na matki i ojców jako osoby biorące udział w uroczystościach odpustowych. Nieco mniej badanych wskazało na babcię oraz rodzeństwo. Na uwagę zasługują liczne wskazania na rodziców. Wspólny udział rodziców i dzieci w uroczystościach odpustowych jest ważny ze względu na przebieg procesu socjalizacji i wychowania religijnego. Można przypuszczać, iż dla rodziców, którzy uczestniczą w uroczystościach odpustowych święto to jest ważne, stanowi wartość, którą będą chcieli przekazać kolejnym pokoleniom. Wspólny udział w uroczystościach odpustowych stanowi ważny czynnik integrujący rodziny. Członkowie rodzin, którzy tak jak ma to miejsce w czasach współczesnych rzadko znajdują czas, by spędzić go wspólnie, z okazji uroczystości odpustowych udają się razem na wzgórze cmentarne, by podobnie jak ich przodkowie oddać cześć świętemu Rochowi. Można więc powiedzieć, że święty Roch nie tylko opiekuje się zwierzętami, ale także w pewnym sensie

rodzinami w parafii. Poprzez swoje święto jednoczy w przygotowaniach do niego i w uczestnictwie nie tylko osoby mieszkające na co dzień pod jednym dachem, ale także tych, którzy kiedyś tutaj mieszkali. Jeżeli sięgniemy do opisów uroczystości odpustowych sprzed lat, to możemy przeczytać: *Jest to [...] święto całej społeczności mikstackiej i święto każdej rodziny. Żadne święta na przestrzeni roku nie gromadzą tylu gości, co odpust świętego Rocha*³⁹.

Czy w dalszym ciągu uroczystości odpustowe ku czci świętego Rocha gromadzą rodziny z całego kraju?

Zapytałam respondentów czy z okazji odpustu świętego Rocha przyjeżdża do Ciebie rodzina mieszkająca poza parafią?

Tabela 8. Osoby odwiedzające respondentów z okazji odpustu św. Rocha a płeć i typ szkoły

Z okazji odpustu odwiedza was rodzina:	Ogółem		Płeć				Typ szkoły			
			Dziewczynki		Chłopcy		Podstawowa		Gimnazjum	
	L-280	%	L-143	%	L-137	%	L-135	%	L-145	%
nie	72	25,7	32	22,4	40	29,2	41	30,4	31	21,4
tak osoby odwiedzające	208	74,3	111	77,6	97	70,8	94	69,4	114	78,6
ciocia	181	87,0	103	92,8	78	80,4	83	88,3	98	86,0
wujek	173	83,2	96	86,5	77	79,4	76	80,9	97	85,1
kuzyni	113	54,3	67	60,4	46	47,4	54	57,0	59	51,8
babcia	68	32,7	37	33,3	31	32,0	32	34,0	36	31,6
dziadek	32	15,4	15	13,5	17	17,5	14	14,9	18	15,8

Okazało się, że w dalszym ciągu uroczystości odpustowe integrują bliższą i dalszą rodzinę. Prawie 3/4 badanych wskazało, że z okazji odpustu odwiedzają ich osoby mieszkające poza parafią. Wśród osób odwiedzających rodziny najczęściej wskazywani są ciocie i wujkowie. Badane dzieci często wskazywały, że są to bracia lub siostry jednego z rodziców. Pochodzą oni najczęściej z Mikstatu lub okolic. Dla nich uroczystości odpustowe są w dalszym ciągu ważne, dlatego starają się ten dzień spędzić wśród „swoich”. W dalszej kolejności dzieci wymieniały kuzynostwo. Taki rozkład odpowiedzi wskazuje, że nie tylko dla osób ży-

³⁹ Z. Żurawski, *Odpust w Mikstacie*, „Literatura Ludowa” 1982 nr 3, s. 47.

jących obecnie w Mikstacie odpust ku czci świętego Rocha ma określone znaczenie. Jest on ważny dla tych, którzy z tej miejscowości pochodzą. Tym można wytłumaczyć fakt, iż to właśnie oni przywożą tutaj często swoje dzieci, aby mogły doświadczyć i przeżyć niezapomniane chwile. Nieco mniej wśród osób odwiedzających wskazało dziadków. Uzyskane wyniki wskazują, że odpust świętego Rocha to oczywiście święto przede wszystkim religijne, ale także rodzinne. Staje się ono okazją do spotkań tych, którzy kiedyś przed nami oddawali cześć świętemu Rochowi, z tymi, którzy czczą go dziś. Umożliwia także spotkanie tych, którzy na co dzień odwiedzają wzgórze cmentarne z tymi, którzy czynią to „od święta”. Dla jednych i drugich jest szczególną i wyjątkową okazją do pogłębienia wzajemnych więzi.

SZANSA NA KONTYNUOWANIE TRADYCJI ODPUSTOWYCH

Współcześnie często akcentuje się mniejsze przywiązywanie uwagi młodego pokolenia do tradycji. Zanika wiele zwyczajów i obrzędów charakterystycznych dla poszczególnych regionów kraju. Wcześniejsze analizy pokazały, że znaczna część respondentów aktywnie uczestniczy w przygotowaniach do uroczystości odpustowych, a potem już w samych uroczystościach. W związku z tym można założyć, że jest to dobry prognostyk dla trwałości zwyczajów. Zapytałam swoich respondentów, czy należy kultywować tradycje związane z odpustem świętego Rocha. Poprosiłam ich także o uzasadnienie swojego stanowiska.

Badania pokazały, że prawie wszyscy respondenci dostrzegają potrzebę kontynuowania zwyczajów związanych z odpustem świętego Rocha. Jak pamiętamy, prawie wszyscy respondenci deklarowali udział w przygotowaniach do uroczystości odpustowych. Należy jednak zaznaczyć, że co czwarty respondent miał problemy z uzasadnieniem swojego stanowiska. Osoby, które stwierdziły, że należy kultywować tradycje odpustowe wskazywały, że „to ładny zwyczaj”. Należy podkreślić, że dzieci mają świadomość, iż zwyczaj związane z odpustem świętego Rocha wyróżniają Mikstat i mają niespotykaną formę. W ten sposób uzasadniało potrzebę kultywowania zwyczajów odpustowych ponad 15% badanych. Tyle samo respondentów stwierdziło, że tradycja odpustowa łączy pokolenia, pozwala pamiętać o tych, którzy mieszkali tutaj przed nami. Nie bez znaczenia dla badanych jest także fakt, iż kontynuacja zwyczajów odpustowych umożliwia poświęcenie zwierząt. Badani akcentują, iż odpust jest uroczystością integrującą rodziny. Wcześniej wskazywałam, że odpust świętego Rocha jest okazją do odwiedzin rodziny, znajomych, czasem, kiedy ludzie mogą być razem. Ten aspekt uroczystości ma także określone znaczenie dla młodych Mikstaczan.

Tabela 9. Potrzeba kontynuacji zwyczajów odpustowych w opinii respondentów a ich płeć i typ szkoły

Należy kontynuować zwyczaje związane z odpustem	Ogółem		Płeć				Typ szkoły			
			Dziewczynki		Chłopcy		Podstawowa		Gimnazjum	
	L-280	%	L-143	%	L-137	%	L-135	%	L-145	%
TAK Dlaczego?	272	97,1	139	97,2	133	97,1	132	97,8	140	96,6
to ładny zwyczaj	53	19,5	35	20,1	18	13,5	22	16,7	31	23,5
to niespotykany zwyczaj, wyróżnia Mikstat	42	15,4	26	15,9	16	12,0	12	9,1	30	21,4
dla podtrzymania tradycji	42	15,4	27	15,9	15	11,3	13	9,8	29	20,7
żeby było gdzie poświęcić zwierzęta	17	6,3	9	6,4	8	6,0	14	10,6	3	2,1
św. Roch ochronił nas przed zarazą	15	5,5	5	5,7	10	7,5	11	8,3	4	2,9
są budy	12	4,4	6	4,5	6	4,5	7	5,3	5	3,6
to przyjemne święto	12	4,4	7	4,6	5	3,8	8	6,1	4	2,9
jest się gdzie modlić	8	2,9	5	3,0	3	2,3	4	3,0	4	2,9
można zobaczyć zwierzęta	7	2,6	1	2,6	6	4,5	5	3,8	2	1,4
spotyka się rodzina	7	2,6	3	2,6	4	3,0	6	4,5	1	0,7
jest patronem	6	2,2	2	2,3	4	3,0	3	2,3	3	2,1
brak uzasadnienia	71	26,1	29	20,9	42	31,6	37	28,0	34	24,3
NIE Dlaczego?	8	2,9	4	2,8	4	2,9	3	2,2	5	3,4
nie zależy mi na tym	6	75,0	4	100,0	2	50,0	3	100,0	3	60
brak uzasadnienia	2	25,0	0	0,0	2	50,0	0	0,0	2	40

Nie dostrzega potrzeby kultywowania zwyczajów odpustowych zaledwie 2,9% badanych (8 osób). Sześć spośród nich stwierdziło, że nie zależy im na tym, dwie nie potrafiły uzasadnić swojego stanowiska.

Zmienna płci nie wprowadziła w analizowanej kwestii większego zróżnicowania. Niemal identyczny był odsetek badanych dziewcząt i chłopców, którzy

wskazywali na potrzebę kultywowania zwyczajów odpustowych. Pewne zróżnicowanie dostrzec można natomiast we wskazywanych motywach. I tak dziewczęta znacznie częściej niż chłopcy podkreślały, że to ładny zwyczaj (20,1% i 13,5%). One także częściej niż ich koledzy akcentowały, iż to zwyczaj niesportykany, wyróżniający Mikstat (15,9% i 12%), a także fakt, że zwyczaje te łączą pokolenia (15,9% i 11,3%). W przypadku pozostałych motywów różnice nie były tak znaczące.

Typ szkoły nie zróżnicował respondentów. Zarówno uczniowie szkoły podstawowej, jak i gimnazjum prawie zgodnie stwierdzili, że należy kontynuować tradycje związane z odpustem świętego Rocha. Różnie natomiast kształtowały się motywy przyjętego stanowiska. I tak uczniowie gimnazjum częściej niż ich młodsi koledzy wskazywali na następujące motywy: to ładny zwyczaj, to niesportykany zwyczaj wyróżniający Mikstat, to zwyczaj, który łączy pokolenia. Integrującą rodziny rolę odpustu podkreślali częściej uczący się w szkole podstawowej.

Przytoczone dane wskazują, że respondenci dostrzegają potrzebę kontynuacji tradycji odpustowej. Przyjęcie takiego stanowiska przez młode pokolenie mieszkańców parafii mikstackiej pozwala z optymizmem spojrzeć na szansę zachowania i przekazywania tradycji odpustowej, która oprócz wymiaru religijnego ma w tej społeczności także wymiar rodzinny. Jest on ważny szczególnie w czasach współczesnych, kiedy obserwujemy rozpad więzi rodzinnych. W tym kontekście ważne są wszelkie okazje, które stwarzają rodzinom możliwość bycia razem i wspólnego świętowania. Na podkreślenie zasługuje także fakt poszukiwania w społeczności lokalnej nowych form kultu, które mają się przyczynić do lepszego i głębszego przeżywania i zrozumienia charyzmatu świętego patrona. Święty Roch był i jest zawsze z Mikstatem. Wielu mieszkańców doświadczyło w swoim życiu jego wstawiennictwa. Przez stulecia ten urokliwy kościółek, w którym znajduje się obraz świętego Rocha gromadził i nadal gromadzi zarówno liczne rzesze mieszkańców, jak i pielgrzymów z różnych stron. I tak jak ich przodkowie, z wiarą i ufnością powtarzają:

*Wielce kochany w Bogu Rochu święty,
Któryś dla zasług jest do nieba wzięty,
Uproś nam zdrowie u zagniewanego
Boga naszego⁴⁰.*

⁴⁰ Dodatek II i III do *Śpiewnika Kościelnego z melodyjami*, Kraków 1853, s. 1005.

SUMMARY

The Mikstat Parish is situated in the south of the Province of Wielkopolska, Poland. On the Cemetery Hill there is a small wooden church dedicated to St Roch, who has been venerated there for almost three hundred years. The local community are aware of the unusual vitality and form of this cult. The Saint Roch feast is a truly exceptional event there. St Roch is the protector of domestic animals who keeps them safe from infectious diseases. The feast celebrations and the patron saint integrate families and the local community. Many people try to participate in the feast preparations. As animals are blessed on this occasion, parishioners and visitors from all over Poland bring their animals and pray to St Roch to protect them. The cult of St Roch in this community also integrates families, because the celebrations are attended by whole families, including relatives residing outside the parish. In 2007 St Roch was pronounced patron saint of the town of Mikstat.

Key words:

cult, St Roch, integration of local community, feast, blessing of animals